NORSK FAGLITTERÆR FORFATTER- OG OVERSETTERFORENING

Bulletin

MEDLEMSBLAD
2 | 2021

To år siden Frankfurt

Hva oppnådde vi som hovedland under bokmessen?

20

Møt Rosettapris-vinneren

Ateisten Tove Bakke vant pris for oversettelse av bok om de tidlige kristne.

25

Samisk historie

Er vi i mål med den samiske historiefortellingen?

36

Siste runde med Jan Terje

Er verden blitt et bedre sted for forfattere og oversettere på 24 år?

49

Blir ikke tatt på alvor

Kjemiker og forfatter Alexander Sandtorv går til frontalangrep på formidlingen ved Universitetet i Oslo.

6

Kjære medlemmer!

Kunnskapsdepartementet sette i sommar ned ei ekspertgruppe som skal vurdere statusen for den akademiske fridomen for tilsette i universitets- og høgskulesektoren. I pressemeldinga viste departementet til ein ny rapport frå Institutt for samfunnsforsking, der 12 prosent av forskarane svarer at dei lar vere å formidle forskingsfunn til allmenta grunna fare for hets og hatsk kritikk. Gruppa, under leiing av Anine Kierulf, skal òg vurdere om det finst andre negative utviklingstrekk, og utarbeide eit grunnlag for å diskutere føresetnadene for utøving av akademisk fridom i Noreg i dag.

Mange av medlemmene til NFFO arbeider i UH-sektoren. Statistikk frå Forleggerforeningen dei siste åra syner at medlemsforlaga årleg gir ut godt over 400 titlar i den såkalla bokgruppe 2, som famnar alle typar akademisk litteratur. Den høge aktiviteten ser vi òg av dei lange listene over nye bøker som blir publiserte på nettsidene våre ved byrjinga av kvart semester. Stipendløyvingane frå Det faglitterære fond stadfester bildet: I perioden 2018–2020 gjekk over 300 prosjektstipend til akademisk litteratur.

Men trass i dette er det grunn til å vere på vakt for kva framtiden vil bringe. For yngre forskarar blir no rekrutterte inn i ein sektor som oftast premierer artikkelskriving på engelsk i utvalde tidsskrift. Arbeidsgivarane gir i liten grad rom for å skrive lærebøker, fagbøker og populærvitskapleg litteratur på norsk. I denne utgåva av Bulletinen kan du lese fleire døme på aktuelle utfordringar som akademiske forfattarar står i.

Akademisk fridom er ein særs viktig føresetnad for at ein forskar også kan verke som faglitterær forfattar. Å finne den rette balansen mellom å ta del i det internasjonale forskarfellesskapet og oppfylle samfunnsoppdraget knytt til kunnskapsformidling er utfordrande og har ulikt tyngdepunkt i fagdisiplinane. Det viktigaste er at ein forskar er fri til å velje korleis han eller ho når best ut til andre med kunnskapen sin. NFFO arbeider særleg med å bevisstgjere både myndigheitene og leiinga ved institusjonane om kor viktig boka er som medium. Boka gir moglegheiter til å gå i djupet og formidle forsking på andre måtar enn det dei vitskaplege tidsskrifta tillèt. Dessutan er «å tenkje seg om skriftleg», som sakprosaprofessor Anders Johansen er opptatt av, ein metode som kan verke utviklande for forskaren i seg sjølv.

NFFO skal sørgje for at Kierulf & co. tar med seg desse perspektiva inn i vurderingane sine. Rapporten deira skal vere klar til vinteren.

Med venleg helsing

Arne Vestbø
generalsekretær

13

6

32

TEMA: Forfatter i akademia

Formidling blir ikke tatt på alvor av UiO ____ 7

Det formidles massivt ved UiO ____ 10

Hvorfor skal formidling gi tellekantuttelling? ____ 13

Vi har glemt hvorfor vi har kalt det humaniora, det menneskelige aspektet har forsvunnet ____ 16

Hva ble Frankfurt-effekten? ____ 20

Tove vant Rosettaprisen ____ 25

Kampen for det norske forskningsspråket ____ 28

32

44

– Sakprosaen har innflytelse og betydning ____ 32

Og så blir det festivaltid! ____ 34

Nye blikk på samisk historie ____ 36

Småsaker ____ 40

Søknadsrush til forfatterskolen ____ 43

Nå likner forleggerne på serieskaperne ____ 44

Her er tre nye forlagsjobber ____ 47

Siste normalkontraktsdans med Jan Terje ____ 49

Kunsten å låne ut sakprosa ____ 52

49

ANSVARLIG REDAKTØR: Arne Vestbø
REDAKTØR: Sverre Gunnar Haga
DESIGN OG TRYKK: 07 Media

– Jeg synes det er en stor dissonans mellom det som blir sagt og hevdet offisielt i strategiske dokumenter, hvor det gjerne står at formidling skal være en av kjerneområdene våre – og hvordan det i virkeligheten er, sier Alexander Sandtorv, som nå tar et kraftig oppgjør med formidlingsvirksomheten ved Universitetet i Oslo.

– Formidling blir ikke tatt på alvor av UiO

Kjemiker og forfatter Alexander H. Sandtorv er så fortvilet over manglende vilje til forskningsformidling ved Universitetet i Oslo at han vurderer å forlate sektoren.

Sverre Gunnar Haga

Ilja C. Hendel

I løpet av fire år har Sandtorv skrevet hele ti bøker, og tre nye er på gang. Han har skrevet lærebøker, vitenskapelige bøker og populærvitenskapelige bøker for voksne og barn. Han er også en aktiv og mye brukt forskningsformidler i mange andre formater, i TV, radio, på nett og i aviser. Han har også en egen spalte i Morgenbladet og en fast podkast med Kristopher Schau. Til daglig jobber han som førsteamanuensis i organisk kjemi ved Universitetet i Oslo, hvor han begynte i 2018.

Lave ambisjoner

Da Sandtorv begynte i jobben i 2018, følte han at han kom til et livløst landskap hva gjaldt forskningsformidling.

– Da jeg ble ansatt ved Kjemisk institutt her i Oslo, så jeg umiddelbart at kjemi var et fagområde og en disiplin som var forsmådd og ikke ivaretatt. Fag som biologi, medisin og fysikk sto sterkt i norsk offentlighet, mens kjemi var nesten helt usynlig. Med noen få unntak unngikk kjemikere offentligheten. Det fantes ikke kultur for det. Så jeg tenkte at her må vi gjøre noe.

Og dermed ble det en runddans med bøker og utstrakt forskningsformidling til et bredt publikum. Men å få implementert det i den akademiske hverdag viste seg å være vanskelig, forteller Sandtorv.

– Formidling er noe av det viktigste vi kan gjøre i akademia. Men det blir ikke tatt på alvor av UiO. Min opplevelse er at jeg har måttet bane formidlingsveien selv. Det har ikke vært lagt noe som helst form for rammeverk av UiO for dette. Støtte eller interesse har kun kommet fra enkeltpersoner. Det er fryktelig skummelt å gjøre mange av disse tingene for første gang – opptre i TV og radio eller bruke media som en plattform. Men jeg måtte lære meg det selv.

– Men UiO arrangerer skrivekurs og andre formidlingsaktiviteter?

– Ja, de vil sikkert vise til både det ene og det andre, men når du anser UiO som et av Norges største breddeuniversiteter, er disse tiltakene altfor få og langt imellom. UiO framstår dessverre som et sted med fryktelig lave ambisjoner. De tiltakene som finnes, føles ikke helhetlige eller strategiske. Det er akkurat som om UiO helst vil krysse noe av en liste. Det er skremmende dårlig, vil jeg si.

– Jeg synes det er en stor dissonans mellom det som blir sagt og hevdet offisielt i strategiske dokumenter, hvor det gjerne står at formidling skal være en av kjerneområdene våre – og hvordan det i virkeligheten er. Jeg føler at formidling blir ansett som noe lite viktig, noe sekundært, og noe som absolutt ikke er en kjerneaktivitet. Hvordan kan man mene at noe er viktig, når det ikke satses på eller understøttes? Det forstår jeg bare ikke.

Viktigheten av synlighet

Sandtorv mener at det er tvingende nødvendig at kjemifaget får langt mer oppmerksomhet enn i dag.

– Det er ingen kultur ved UiO for å holde på slik jeg gjør. Selv om det jeg gjør, er for å vise Norge at mitt fagområde er spennende, kreativt og relevant.

– Mange har et anstrengt forhold til kjemi, enten fordi de har negative minner om det fra skolen, eller at de tenker at kjemi er noe farlig, giftig, ødeleggende, forurensende, plast, cyanid …, og ja, jeg kunne fortsette.

– Men kjemi er en av de viktigste nøkkelbrikkene i framtidens samfunn! Kjemi er den eneste vitenskapen som kan endre og lage stoffer. Nye stoffer er en nøkkelbrikke i morgendagens samfunn. Plasttyper som brytes ned naturlig, legemidler som gir oss bedre helse og holder oss friske, materialer som kan brukes i effektive solceller, eller fornybart drivstoff, dette er bare noen eksempler.

– Kjemikerens problem er at kjemi har begrenset plass eller relevans i offentligheten. Og når vi ikke er relevante, dør fagområdet vårt. Det blir ikke politisk initiativ for å spytte penger inn i faget, vi blir ikke relevante for studenter, deltar ikke i de viktige debattene som skjer, og mister vår plass ved kongens bord, så å si.

Vi bør se på hva forskerforfattere og -formidlere som Dag O. Hessen og Anne Sverdrup-Thygeson har oppnådd, mener Sandtorv.

– Når jeg ser Anne og Dag i fri flyt, når jeg ser disse personene som er så flinke, og som har funnet ut av det, så er det kjempeinspirerende for meg. Men er det ikke et tankekors at de vi har, som er sprunget ut av akademia, kan vi nevne på én hånd? Eller maks to. Var det det beste sektoren kunne prestere, liksom? Vi trenger flere!

– Dette har vært mitt argument fra dag én her: Sektoren har så fryktelig lave ambisjoner i formidlingen. Når vi ser hva de beste formidlerne får til, i alle medier, bør det være inspirerende også for andre enn meg her ved UiO. Når vi ser hvilken påvirkning det har, se for eksempel hvor viktig Anne Sverdrup-Thygeson er i naturvernbevegelsen, for eksempel. Vi må være synlige, ellers går ting til helvete.

Ingen respons

– Når du nå har kommet til ledelsen i ditt institutt, jeg regner med at du har gått dit først, og sagt hva du ønsket. Hvordan ble du mottatt første gangen?

– Enkeltpersoner er ofte støttende og synes det jeg holder på med, er fint. Så jeg får masse heiarop av enkelte. Og det setter jeg så stor pris på, for det er ofte de eneste heiaropene jeg får.

– Det er ingen kultur ved UiO for å holde på slik jeg gjør. Selv om det jeg gjør, er for å vise Norge at mitt fagområde er spennende, kreativt og relevant. Alt jeg gjør av formidling, er for egen maskin, gjort på fritiden og i helgene. Du skriver ikke ti bøker på fire år i arbeidstiden, når du har en krevende fulltidsstilling, uten at det spiser godt av den såkalte fritiden. Det jeg har prøvd å få til, og ønsker meg, er at institusjonen skal anerkjenne at det denne formidlingen representerer, er viktig, slik at jeg kan få frikjøpt tid og kan få institusjonell støtte til denne aktiviteten. Men det har ikke skjedd. Det er ingen interesse i å kartlegge arbeidet jeg gjør, eller bruke det som en del av tellekantsystemet.

– Men bortsett fra heiende enkeltpersoner, hvordan har UiOs «offentlige» reaksjon vært på din forskningsformidling?

– Har det vært en offentlig reaksjon? Det eneste jeg kommer på i farten, er at jeg har blitt fortalt at «du må ikke bli helt Frank Aarebrot, nå».

– Hva skal det bety?

– Nei, si det. Kanskje formidling ikke anses som seriøst. Jeg føler dette er holdningen på sektornivå. Det er ikke seriøs akademia. Det vi egentlig burde gjøre, er å få inn penger fra Forskningsrådet og EU. Jeg får inntrykk av at vi iblant kan være med i Abels tårn på NRK – iblant. Men det bør stoppe der.

Det finnes en tålegrense

Sandtorv er særlig bekymret for forskningsformidling i bokform.

– Alle vet hvor lang tid det tar, og hvor mye jobb det er å skrive en bok – og hvor dårlig økonomi det er i det. Da tenker jeg at boka er det formidlingsformatet som er mest sårbart slik det er i dag.

– For eksempel har vi kommet ut med ny lærebok i kjemi på videregående, som jeg har vært med i. Den har nesten solgt ut førsteopplaget på kort tid. En kjempeviktig bok, den viktigste jeg har skrevet, fordi den er rettet mot framtidens forskere og ikke minst framtidens borgere. Men altså, igjen ingen forståelse for at denne type formidling kan ha betydning. Den er skrevet på kvelden og i helgene og i den såkalte ferien.

Sandtorv sier hans kamp for økt anerkjennelse for formidling ved UiO har en tålegrense.

– Noe av det viktigste vi kan gjøre som forskere, er å være kreative, åpne og nysgjerrighetsdrevne. Men det er veldig demotiverende over tid å måtte kjempe om en plass for formidlingen og ikke nå fram med det. Jeg føler mer og mer at jeg ikke passer inn i systemet jeg er ansatt i. Det hender at jeg vurderer å slutte og forlate sektoren.

– Det er synd jeg har kommet dit. Jeg brenner jo for dette! Vi skal alltid snakke om visjoner ved UiO, «UiO mot 2030!», og slike ting. Jo, jeg skal gi dere min versjon av UiO mot 2030: en formidlingsglad, relevant og demokratisk bedrift, som er synlig med sitt kjempestore mangfold, kunnskap og kompetanser – rett inn i pulsåren av norsk samtid – som har insentiver for formidling, og som oppfordrer forskerne til å nå bredt ut. Det er min visjon. Er det for mye å be om?

– Enkeltpersoner er ofte støttende og synes det jeg holder på med, er fint. Så jeg får masse heiarop av enkelte. Og det setter jeg så stor pris på, for det er ofte de eneste heiaropene jeg får.

– Det formidles massivt ved UiO

Universitetsrektor Svein Stølen er uenig med sin fagkollega Alexander Sandtorv. – Det formidles massivt ved UiO.

Sverre Gunnar Haga

Morten Kanne-Hansen

– Tallenes tale er klar; det formidles massivt fra UiOs mange forskere og mot ulike målgrupper som allmennheten, ulike spesialiserte offentligheter og arbeidslivet, mener Svein Stølen, rektor ved Universitetet i Oslo.

Svein Stølen har vært rektor ved Universitetet i Oslo (UiO) siden 2017 og har som Sandtorv bakgrunn som kjemiker. Men der stopper også likhetene. Stølen er ikke spesielt enig med sin yngre fagkollega, som mener formidlingsvirksomheten ved UiO mangler faste rammer.

– Jeg er usikker på hva som menes med faste rammer, men tallenes tale er klar; det formidles massivt fra UiOs mange forskere og mot ulike målgrupper som allmennheten, ulike spesialiserte offentligheter – for kunnskapsbasert forvaltning og politikk som gjennom MoU-er – og arbeidslivet. UiO har mest omtale av norske universiteter i riksmediene, og UiOs forskere har flest oppslag. Mediebyrået Retrievers tall på antall lesere av de 40 000 sakene som omfatter UiO det siste året, er én milliard to hundre og femtifire millioner!

– Våre store museer Kulturhistorisk og Naturhistorisk inkludert Vikingskipshuset besøkes av over 1,4 millioner mennesker årlig og har besøk av svært mange skoleklasser.

Formidling er en integrert del av UiOs samfunnsoppdrag, sier Stølen. – I vår strategi for de neste ti årene har vi nettopp poengtert hvor viktig det er – vår ambisjon er at UiO skal styrke dialogen med omverdenen og arbeide for at kunnskap tas i bruk. Vi skal legge til rette for kunnskapsbaserte samtaler og være til stede der meningsdannelser foregår. Dette er ambisiøst, og vi ser at våre forskere er opptatt av å formidle og spre sin kunnskap. Listen over vinnerne av UiOs formidlingspris er imponerende – i år ble Anne Spurkland æret, de tre foregående år har Hans Petter Graver, Steinar Holden og Benedicte Bull fått prisen.

– Hvilke konkrete muligheter blir tilbudt vitenskapelige ansatte som ytrer ønske om å bedrive formidlingsarbeid? Hvordan legger dere til rette for at det kan skje?

– Det gis ved flere fakulteter kurstilbud i formidling, og vi er opptatt av å tilby forskere arenaer og kanaler for å drive formidling, enten på UiOs egne sider, forskning.no, podkasten Universitetsplassen, Store norske leksikon og så videre. I tillegg utvikler våre forskere selv egne kanaler. Norgeshistorie.no er et viktig og godt eksempel, og skal jeg være ubeskjeden på egne vegne, kan jeg trekke fram periodesystemet.no, med ungdomsskolen som målgruppe.

– Sandtorv påpeker at det ikke er kultur for å formidle ved UiO. Hva tenker dere om det?

– Det er jeg uenig i. Det varierer nok, og verden kan se ulik ut fra ulike kontorstoler, men min opplevelse er at vi har veldig mange forskere som er opptatt av det. Jeg mener formidlingen er en viktig del av forskningen – at forskningen forbedres gjennom aktiv formidling. Det gir jeg tydelig uttrykk for i alle sammenhenger.

– Ifølge universitets- og høyskoleloven paragraf 1-1 er det også en plikt dere har, å legge til rette for formidling av kunnskap. Hvordan føler du som rektor at dere har lykkes med å oppfylle dette kravet?

– Jeg mener vi lykkes godt. Når det er sagt, kan vi alltid bli bedre. Vi forsøker å tilrettelegge for formidling ved å både tilby trening og kanaler og annen type bistand – for eksempel jobber mange av våre kommunikasjonsrådgivere med å bistå forskere i forskningsformidlingen. *Sofie kupper Norge* og podkasten Universitetsplassen er initativ tatt av vår utmerkede avdeling for kommunikasjon og samfunnskontakt. De skal selvsagt ikke være de som «formidler» forskningen vår, men de skal legge til rette for at vi evner å møte folk der de er. Det evner vi i stadig større grad. Det nye Klimahuset er viktig, og nå jobber vi med å gjøre Domus Bibliotheca i hjertet av Oslo til en viktig arena for byen.

– Det har vært vanskelig for flere enn Sandtorv å få til et forfatterskap av lærebøker og populærvitenskapelige bøker som en del av stillingen, blant annet fordi det eksisterer et visst publiseringspress for registrering i tellekantsystemet og at artikler som gir publiseringspoeng, skal prioriteres. Hvorfor ikke også anerkjenne bøker som når ut til et allment publikum, og som ifølge Sandtorv kan inspirere og potensielt rekruttere søkere til fagene?

– Jeg har selv publisert en populærvitenskapelig bok og vet det tar mye tid, men det er rent faktisk en betydelig produksjon fra våre forskere hvert eneste år. I disse dager får Dag Hessens nye bok mye oppmerksomhet, for eksempel. Vi er svært takknemlige for at våre forskere skriver bøker.

– Jeg mener likevel det er svært viktig å presisere at Universitetet i Oslo er tuftet på forskning. Vi har som mål å være et ledende europeisk universitet. Derfor er vitenskapelig publisering viktig. Når det er sagt, er vi opptatt av kvalitet i publisering, ikke kvantitet. Så ja, publisering er svært viktig i vår rekruttering og personalpolitikk, men ikke enerådende. Undervisning og ulike former for å ta kunnskap i bruk – inkludert formidling – verdsettes og anerkjennes.

– Burde det ikke snart gjøres en seriøs vurdering av å gi formidling en plass i belønningssystemet? Altså at formidling av typen Sandtorv bedriver, kan gi tellekantpoeng?

– Nei, jeg mener det er helt feil. Det er utredet mange ganger, og det vil mest av alt skape et stort byråkrati. Vi må bruke ressursene der de gjør mest nytte for seg. Det må styres i det store, ikke i det små, og tillit er helt avgjørende i statens styring av sektoren. Vi trenger ikke flere insentiver.

– Hvorfor skal formidling gi tellekantuttelling?

– Vi trenger forskningsformidling, og vi trenger bøker. Men det er ikke nødvendig at det skal gi uttelling i tellekantsystemet, sier Margareth Hagen, rektor ved Universitetet i Bergen.

Sverre Gunnar Haga

Odd Mehus

Vi befinner oss på Nygårdshøyden, solen i Vest-Norges akademiske univers. Ikke mange av de 19 500 studentene eller vel 4000 ansatte er å få øye på her ved Norges nest eldste universitet. Men det plager oss mindre. Vi skal nemlig helt til topps, til Margareth Hagen, som tidligere i år ble valgt til rektor, med 62,2 prosent av stemmene. Hun var prorektor ved UiB i årene 2017–2021 og HF-dekan i 2013–2017.

Hun er professor i italiensk litteratur, og nå har vi rett og slett lyst til å spørre henne: Universitetslivet lener seg mot fire søyler: undervisning, kunnskap, innovasjon og formidling. Er det ikke snart på tide å få fart på sistnevnte?

– Du kan ikke helt uten videre likestille de fire søylene. Alt hos oss er fundert i forskningen. Ved et universitet vil ikke undervisning være mulig uten forskning, du formidler ikke uten forskning, og innovasjon er ikke mulig å drive uten at det er forskningsbasert. Kunnskapen står på toppen.

Men, sier hun:
– Når jeg ser i langtidsplanen for høyere utdanning og forskning, så synes jeg jo ikke at formidling får god nok oppmerksomhet. Nå skal planen revideres, så jeg håper det blir mer vekt på formidling.

– Vi er i en tid hvor vi forventer at forskningen skal være i nærere dialog med omverdenen. Vi skal bidra til å forme et samfunn basert på kunnskap. Da er formidlingen og det at vi formidler på norsk, kjempeviktig. Ellers blir det ikke noe av den dialogen.

Ikke uttelling for formidling

Men Hagen er ikke enig med de som mener at formidlingen må implementeres i tellekantsystemet for at den skal kunne få større vekt og betydning.

– Jeg sliter litt med å forstå hvorfor det skal være så viktig å ha tellekanter på formidling. Det blir vanskelig å skille ut: Hvor mye uttelling skal en artikkel eller kronikk ha, hvor mye er det for avisintervjuet, hvor mye for Facebook-oppdateringen, podkasten, konferansedeltakelsen, radiointervjuet eller hva enn man gjør? Det vil være vanskelig å gjennomføre og kan føre til økt rapportering.

– Da tror jeg heller at formidlingen kan vurderes i andre sammenhenger, for eksempel i lønnsforhandlinger eller inn i en sabbatsordning. At det anerkjennes i fagmiljøene, og at det legges til rette for god formidling og gode formidlere, men at man da holder tellekantsystemet til det det ble skapt for: nemlig publisering av original, god og fagfellevurdert forskning. Jeg tror vi ikke skal komme dit hen at alt vi gjør, skal inn og telles og registreres. Det ville også gjøre noe med hvordan vi tenker om det å være ansatt på et universitet.

Publiseringspress

– En del forskere mener de ikke får lov til å gjøre så mye popularisert forskningformidling, fordi de lever under et publiseringspress: vitenskapelige artikler som skal produseres for at instituttet skal

– Når jeg ser i langtidsplanen for høyere utdanning og forskning, så synes jeg jo ikke at formidling får god nok oppmerksomhet. Nå skal planen revideres, så jeg håper det blir mer vekt på formidling, sier Margareth Hagen, rektor ved Universitetet i Bergen.

få god uttelling i tellekantsystemet – som er den indikatoren myndighetene bruker for å gi penger til universiteter og høyskoler. Da hjelper det vel ikke med bare flotte ord om at formidling er viktig, når de får beskjed om at for eksempel bokskriving for allmennmarkedet er noe de må gjøre på fritiden sin?

– Det kan godt hende at jeg er for optimistisk, men mitt inntrykk er at formidling anerkjennes ganske høyt blant oss. I alle fall her i Bergen. Jeg tror ikke den nødvendigvis får en enda høyere anerkjennelse av å få en slags sånn tellekant light. Vi har allerede i stillingsbeskrivelsen til de vitenskapelige ansatte at du skal formidle kunnskapen din.

– Men mange sier de aldri har tid på grunn av publiseringspresset. Hva skal man gjøre da, hvis arbeidstiden ikke blir tilrettelagt?

– Hos oss har førsteamanuensene og professorene like mye tid til forskning som undervisning. Og formidlingen skapes i spennet mellom forskning og undervisning. Hvis arbeidet er organisert slik at det er vanskelig å konsentrere seg om skriving, må det være en sak mellom den ansatte og avdelingen hvorvidt det er mulig å legge mer til rette for det.

Hagen mener definisjonen av og hvordan vi tenker på formidling, må diskuteres nærmere.

– Forskning, undervisning og formidling er tett sammenknyttet. Jeg har også selv opplevd at jeg komprimerer forskningen når jeg forbereder meg til en forelesning eller et innlegg. Det er også mye formidling som ligger i dette. Vi må passe oss for å se det som totalt adskilte arbeidsprosesser.

Lærebøker

– En formidlingskanal vi kjenner godt til i NFFO, er bøker. Burde norske akademikere kunne skrive lærebøker på norsk for de som trenger det? Er det gode forhold for de som ønsker det her i Bergen?

– Det er et stort spørsmål. Generelt vil jeg si det er veldig viktig at det skrives lærebøker på norsk og undervises på norsk. Men dette er et stort universitet, som favner vidt.

Jeg tror det viktigste for oss er å sørge for at forskerne får sammenhengende tid til forskning og dermed også til publisering – også av lærebøker. Mange lærebøker og akademiske bøker er også allerede en del av tellekantsystemet.

Utfordringen er tid, mener Hagen.

– I fjor gjennomførte vi et stort prosjekt her (UiB FRAM) for å forstå betingelsene for forskning hos oss, og i undersøkelsen gikk det klart fram at mange av mine kolleger sliter med å få sammenhengende tid til forskning. Hvis du skal forske eller skrive, må du ha tid. Og da hjelper det ikke å ha et kvarter her og et kvarter der. Du må sitte ned, kunne sette av en dag eller flere og arbeide i ro og fred. Dette tror jeg generelt vitenskapelige ansatte på universitetet sliter med.

– Men du som er rektor, kan ikke du si, jeg skal sørge for at vi lager et system hvor det blir tid.

– Funnene i dette prosjektet er noe vi helt klart har lyst til å følge opp, ja.

– Ifølge universitets- og høyskoleloven paragraf 1-1 er det også en plikt dere har, om hvordan det skal legges til rette for formidling av kunnskap.

– Jeg er enig i at det skal veie tungt, at det blir anerkjent, og at forholdene legges til rette for formidling. Og så er jeg vel ikke enig i at det jevnt over *ikke* legges til rette for det, eller at det ikke formidles. Men du trenger altså tid.

Utbredelsen av engelsk

– Vi har så vidt nevnt norsk som forskningsspråk tidligere. Ni av ti forskningsartikler som blir publisert i Norge, skrives på engelsk. Er det ikke et problem for en liten språknasjon at kunnskapen ikke blir tilgjengeliggjort på norsk?

– Det er klart at vi også skal være bevisst det norske fagspråket. Jeg husker selv følelsen da jeg som fersk student leste hovedsakelig engelskspråklige fagbøker: «Hvordan skal jeg klare å snakke om dette på norsk?» Så ja, det er utrolig viktig at vi har fagkunnskapen og tilgjengelig litteratur på norsk, slik at det kan brukes i Norge. Det handler om å bygge et kunnskapssamfunn.

– Så tenker jeg samtidig at det er riktig at forskning publiseres på engelsk. Forskningen er internasjonal. Når du publiserer forskning, publiserer du for et akademisk forskerfellesskap, og da er det jo viktig å nå ut bredt for å ha en dialog om funnene og tesene.

– Men nå rettes jo 90 prosent av oppmerksomheten bort fra norske forhold?

– Nordmenn leser engelsk, og her snakker vi om vitenskapelig litteratur. Det er ikke det i seg selv som er et problem, det som er utfordrende, er at de samme bør få anledning til å formidle, få kunnskapen ut på norsk også, slik at den er lett tilgjengelig for et norsk publikum. Og om den skal bli bredere tilgjengelig, må man gjerne syntetisere, skrive på en annen måte, det handler ikke bare om norsk versus engelsk.

– Når vi vet at ni av ti forskningsartikler i Norge publiseres på engelsk – hvordan konkret jobber dere her på UiB med å ivareta norsk som fagspråk?

– Parallellspråklighet er et viktig begrep for oss: engelsk og norsk. Vi har en språkpolitikk som blant annet slår fast at norsk er hovedspråket ved undervisningen i UiBs bachelorstudium. Vi er stolt bidragsyter til Store norske leksikon og arbeider for å opprettholde norskspråklige tidsskrifter. Vi rekrutterer internasjonalt til de vitenskapelige stillingene, så det er også viktig for oss å sørge for god språkopplæring til internasjonalt ansatte.

– Jeg tok en doktorgrad i filologi og underviste i mange år på universitetet og likte det veldig godt. Men jeg så det slik at jeg kunne gjøre faget mitt en større tjeneste ved å prøve å nå ut til folket og et bredere publikum, sier Bergsveinn Birgisson om hvorfor han tok farvel med akademia. Her om bord i Valdemar, båten han har tilgjengelig rett ved skrivestua utenfor Bergen.

– Vi har glemt hvorfor vi har kalt det humaniora, det menneskelige aspektet har forsvunnet

Bergsveinn Birgisson sa opp jobben i akademia for å kunne formidle historiefaget til et bredere publikum.

Sverre Gunnar Haga Odd Mehus

Man kan ikke fri seg fra følelsen av at islendinger på generell basis er født av odinske krefter, pint under nordiske værforhold, stått opp av et vulkansk landskap og sitter på enden av Guds eget langbord og drømmer om de levende og døde mens sagalitteraturen renner ut av kjeften på dem. Men kanskje tar man feil.

Her vi sitter i en vestlandsfjord, rett ved forfatterens skrivenaust, om bord i den 16 fots store Valdemar, er Bergsveinn Birgisson bare en mild islending som forsøker å få fisk på kroken.

Men denne dagen er det ingenting som biter på, tross det hemingwayske i hans framtoning.

I motsetning til 28. mai, da Birgisson mottok Bokhandelens sakprosapris 2021 for *Mannen fra middelalderen*, utgitt på Vigmostad Bjørke, en drivende beretning om den glemte Tormod Torfæus, mannen som de fleste av oss ikke var klar over var av avgjørende betydning for både norsk og islandsk historie.

Kommer innenfra

Birgisson har bodd i Norge i 24 år og har skaffet seg ry både som sakprosaforfatter og skjønnlitterær forfatter. Han har blitt nominert til Nordisk råds litteraturpris i 2012 for romanen *Svar på brev frå Helga* og i 2020 for *Reisen til livsvannet*. I 2013 utkom han med sakprosaboka *Den svarte vikingen*, som ble nominert til Brageprisen.

– Hvordan er det å vinne priser og bli nominert, er det bare blodet som bruser i et døgn, og så er det over?

– Ja, det er sikkert fint en liten stund. Men det kan aldri gjøre det store utslaget i hva du gjør, eller hva du vil fram til, i skrivingen din. Det må uansett komme innenfra. Alltid. Priser eller ikke, det spiller ingen rolle. Men det er selvsagt veldig hyggelig å oppleve det som en anerkjennelse – spesielt til oss som ikke driver med dagsaktuelle ting, at noen likevel ser en slags verdighet i det.

Ingen bro til publikum

– Du er altså en mann av fortiden, i den betydning at du har holdt deg i den sene middelalder i mye av forfatterskapet ditt. Hvordan har det blitt slik?

– Ja, jeg er visst det. Men det er ikke så enkelt at det handler kun om fortiden selv om jeg skriver om middelalderen. Jeg blir lei meg når folk leser mine bøker som om det kun handler om den tiden handlingen finner sted. At de ikke legger merke til at jeg som forfatter forsøker å snakke til samtiden de bor og lever i.

– Med hvilket budskap?

– Om en standhaftighet, kanskje, noen gamle normer og verdier som ikke bare har aktualitet i dag, men som kanskje er verdt å ta vare på. Akkurat der synes jeg akademia og universitetssystemet har sviktet. De er ikke lenger opptatt av å formidle fortiden til folk flest, men har latt historiefaget bli et fag for en snever flokk med spesialister.

Og da snakker vi oss rett inn på området der en av Birgissons kjepphester går og beiter.

– Hvordan har det gitt seg utslag, mener du?

– Ved at man for eksempel krangler om mikroskopiske problemstillinger om hva som er sant eller løgn i sagalitteraturen. Det er ikke lenger en bro mellom spesialistene og den allmenne leseren, som er interessert i historie. Og det er kanskje grunnen til at jeg koblet meg ut av universitetssystemet og begynte å skrive historiske bøker.

– For du var en del av det?

– Ja, jeg tok en doktorgrad i filologi og underviste i mange år på universitetet og likte det veldig godt. Men jeg så det slik at jeg kunne gjøre faget mitt en større tjeneste ved å prøve å nå ut til folket og et bredere publikum.

Sannsynliggjøring er mulig

– Har dette å gjøre med at du opererer i to litterære filer parallelt? Når du ikke er sakprosaforfatter, er du skjønnlitterær forfatter. At du finner rom for eksempel for overskridelser av sjangerlovverket?

– Håndverket jeg har kommet fram til, er verken sakprosa eller skjønnlitteratur, men en slags blanding av begge hjernehalvdeler. Det går an å ha en kvalifisert gjetning ved hjelp av kunnskapsbasert fantasi for å lese seg inn i fortiden, det er ikke et enten-eller.

– Dette er veldig interessant, men også veldig stridbart i faget: Hvor langt kan man gå i en kvalifisert gjetning?

– Det er egentlig du selv som forfatter som setter grensen der. Det er dine grenser det går på, ingen andres, når du skriver. Dette handler om hvor godt du gjør hjemmeleksa di. Hvis du har en god historisk oversikt og generelt en god og dyp kunnskap, så har du et godt utgangspunkt for å bidra med fantasi der det i dag er hull i historiekunnskapen.

– Det er ikke å gå vekk fra det vitenskapelige, men nettopp å sitte

– Håndverket jeg har kommet fram til, er verken sakprosa eller skjønnlitteratur, men en slags blanding av begge hjernehalvdeler. Det går an å ha en slags kvalifisert gjetning på kunnskapsbasert fantasi for å lese seg inn i fortiden, det er ikke et enten-eller, sier Birgisson.

med vitenskapen som kilde, det gjør deg bedre i stand til å sannsynliggjøre hva som skjedde.

– Så når Torfæus møter kong Fredrik av Danmark første gang i din bok, har du altså ingen historiske kilder på hva som ble sagt, men du skildrer en samtale mellom de to. Og det er altså innafor, som det heter, i din bok?

– Ja, jeg klargjør da premisset for leseren, at det er en sannsynligjøring, at dette kan ha skjedd på dette viset. Det er dokumentert i utallige brev at de to møttes gjentatte ganger, og det er historiske kilder fra Danmark og Island som forteller hvordan de var som mennesker, hvordan det så ut der de møttes, og hva de var opptatt av.

– Her lener jeg meg også mot gammel sagalitteratur, hvor forfatterne var veldig opptatt av å ta vare på det historiske og autentiske, samtidig som de var bevisste på at de også måtte underholde for at noen skulle orke å lese. Det het «argumentum» i middelalderen, hvor de opererte med historie og fabulering og med klare skillelinjer mellom disse. Men da også med en mellomkategori hvor historikeren eller forfatteren kunne dikte inn det som var sannsynlig – også det tilhørte det historiske.

Ville veier?

– Men er det ikke en fare for at disse oppdiktede tingene til slutt blir oppfattet som virkeligheten, hvis de bare blir gjentatt mange nok ganger? Og at vi da er på ville veier?

– Du kan jo trygt si at det gjelder det samme med selve Den Store Historien og den historiske oppfatning. Den er blitt gjentatt noen ganger og blir da historien med stor H. Dette er i den menneskelige natur. Men det er viktig å huske på at den moderne sakprosaforfatter har en plikt, som de gamle sagaforfatterne ikke trengte å forholde seg til – her er det en leserkontrakt. Forfatteren skal gjøre oppmerksom på nøyaktig hva som er historisk belagt, og hva som forfatteren har diktet inn. Og med et stort noteapparat og kildehenvisninger som vi kan utstyre teksten med, tror jeg det ikke er noen stor fare for forvirring.

– Er norske historikere og forfattere av historiske bøker for lite dristige med å gjøre som deg? Hilsen ledende spørsmål

– Jeg har muligvis lettere for å gjøre dette fordi jeg står utenfor den akademiske diskursen, nå som jeg ikke lenger er inne i det systemet og må samle tellekantpoeng og gjøre alt etter boka. Og min følelse er at flere sakprosaforfattere har kommet fram til noe liknende, og jeg, og på mitt vis, presser på de samme grensene.

– Men det jeg faktisk har opplevd nå den senere tiden, er at jeg har fått klapp fra på skulderen fra hardcore vitenskapsfolk og akademikere og som har takket meg for metoden. «Vi siterer deg ikke, men takk for at du gjør dette», liksom. Og det forteller meg mye om hvor rigid diskusjonen er blitt, om hvordan historier kan fortelles, og hvordan systemet er blitt. Vi har glemt hvorfor vi har kalt det humaniora, det menneskelige aspektet har forsvunnet.

Det store riset bak speilet heter tellekantsystemet, mener Birigisson.

– Det første du ser når du kommer inn på sidene til universitetene i Bergen og Oslo, er formuleringer som går ut på hvor viktig formidling er. Men når det kommer til stykket … Du får poeng for å skrive en vitenskapelig artikkel på engelsk om det norrøne, men ingen poeng for en popularisert versjon som skal sikte inn mot det brede publikummet. Så systemet gir deg ikke lov. Om du skal formidle til publikum utenfor, så er du «on your own».

– Ja, da kan du jo få siste ordet her og si til norske universitetsbestyrelser hvordan dette kan løses til det bedre:

– Den enkleste løsningen, slik jeg ser det, ville vært å utvide tellekantsystemet der kvalifisert formidling av vitenskap også fikk poeng. Jeg skjønner at det er en utfordring å utvikle en norm for slik telling. Men da bør det sies at systemet i dag også er en del unyansert, en liten «cut and paste»-artikkel med svært lite nytt får like mange poeng som en artikkel med årelang grunnforskning bak. Det viktigste er dette: å innse at det også er arbeid å formidle godt, og hos en god sakprosaforfatter må dette komme i tillegg til forskningen.

Long Litt Woon og Torbjørn Eklund var to av forfatterne som opplevde mye oppmerksomhet rundt sine bøker i Frankfurt. Her fra en felles opptreden med de to under messen i 2019, der de snakket om natur med utgangspunkt i sine bøker. –De fleste sakprosaforfattere sitter og holder på med sitt. De får kanskje lese på en festival og i en bokhandel og en anmeldelse eller to om man er heldig. Så det var veldig gøy å være ute i verden med boka på en annen og litt staselig måte, sier Torbjørn Eklund.

Hva ble Frankfurt-effekten?

To år etter at Norge var gjesteland under bokmessen i Frankfurt i 2019, synes satsingen å ha gitt gode resultater. Også sakprosaen fikk en opptur.

Trine Hamran

Sabine Felder, Anne Valeur og Eivind Røhne

The Dream We Carry var slagordet da Norge i 2019 var gjesteland på bokmessen i Frankfurt. Rundt 7500 utstillere fra mer enn 100 land møttes til denne gigantiske messen, og her kunne både etablerte og ferske stemmer bli hørt. NORLA (Norwegian Literature Abroad) ledet Norges gjestelandssatsing, som hadde et samlet budsjett på 52 millioner kroner.

To år etter at Norge var hovedland i Frankfurt, spør vi: Hvordan har det gått?

Dina Roll-Hansen, ansvarlig for sakprosa i NORLA, forteller at «tallene gjorde et byks» med Frankfurt, og de ser ut til å stabilisere seg på et godt nivå, ikke minst for sakprosa.

Tallenes tale

NORLA bar på en egen drøm foran satsingen i Frankfurt: økt synlighet og salg for norske bøker, både i det tyske markedet og internasjonalt. NORLA gir støtte til utenlandske forlag som skal utgi norske bøker i oversettelse, til alle språk, og dette er tallene som Roll-Hansen sier har gjort et byks.

– Antallet bevilgninger vi ga for 2020, var 634. I 2016 og 2017, som var årene før Frankfurt-innspurten begynte for fullt, så var det nede på 499 og 538, sier Roll-Hansen.

– Så det er et veldig tydelig hopp på antall oversettelser i forbindelse med Frankfurt. Det er selvfølgelig hovedsakelig til tysk, men også andre språk økte. Hvis vi ser på 2020, så har tallet holdt seg veldig høyt.

Hun sier at tallene for 2021 vil være klare i mars 2022, men at NORLA sitter med et tydelig inntrykk av at det vil holde seg til tross for pandemien.

– Av de samlede tallene gjelder rundt en tredjedel for sakprosa, og to tredjedeler er skjønnlitteratur, sier Roll-Hansen. Sakprosatallene har dessuten gått ekstra opp med Frankfurt.

– I 2017 var det 129 støtter til sakprosa, og i 2018 var det 160, så her var det et ganske drastisk hopp. I 2020 var det 178 bevilgninger til oversettelse av sakprosa, så det må jo sies å være en veldig positiv utvikling.

Dette betyr også at *andelen* sakprosa er større nå enn før Frankfurt. –Prosentandelen sakprosa utgjør av det totale bildet, har økt. For 2017 var andelen sakprosa på 23,98 prosent, mens den i 2020 var på 28,08 prosent.

Dina Roll-Hansen understreker at det de har talt, er søknader NORLA har *innvilget* om oversetterstøtte. Det er altså en del bøker som ikke kommer inn i deres statistikk.

– Det er mange sakprosabøker som ikke søker om oversetterstøtte, for eksempel strikkebøker og selvhjelpsbøker. Og *Kvinner i kamp* har vi støttet på veldig mange språk, men det er også en god del språk som ikke har søkt om støtte, sikkert fordi de syntes det var lite tekst.

– Men vår konklusjon, så langt, er at Frankfurt-effekten absolutt er synlig, og det er en veldig god utvikling for sakprosaoversettelser så vidt vi kan se per i dag. Og det er veldig hyggelig.

Bestselgere

Ett av de konkrete målene NORLA hadde formulert foran Frankfurt, var at de skulle ha fem til ti norske titler inn på bestselgerlister i Tyskland i løpet av 2019. Resultatet, som NORLA viser til i sin egenevaluering etter Frankfurt, ble seks titler. Her er Maja Lunde med *Bienes historie* og *Blå* og Jo Nesbø med *Kniv*. Her er det også én sakprosabok, *Gleden med skjeden* av Nina Brochmann og Ellen

Rundt 7500 utstillere fra mer enn 100 land møttes under den gigantiske bokmessen i Frankfurt. Her fra den norske paviljongen i 2019.

Støkken Dahl. Roll-Hansen sier dette viser et gjennombrudd for norsk sakprosa i det tyske markedet.

Gleden med skjeden lå allerede godt an, den kom ut på norsk i 2017 og på tysk i 2018, og Nina Brochmann og Ellen Støkken Dahl var i Frankfurt i 2017.

– Vi deltok på en stor mottakelse med utenlandske forleggere, for da var boka allerede solgt til 30 land. Det var fint å treffe forleggere og oversettere fra hele verden, og vi var også på stand og snakket med folk der, sier lege og forfatter Nina Brochmann.

– Hva var det med akkurat deres bok som traff så godt?

– Vi var to unge damer fra Norden som var frittalende og kalte en vulva en vulva, samtidig som vi klarte å formidle medisinsk kunnskap i en form som unge lesere kjente seg igjen i og stolte på. I tillegg har Norden et rykte for å være seksuelt liberale og langt framme på seksualundervisning og seksualpolitikk. Og så fløt vi vel på Julia Enders-bølgen (*Sjarmen med tarmen*), av lettbeint sakprosa om medisinske temaer og kropp, og hadde et tema som folk er opptatt av, kvinnehelse og seksuell helse.

Dina Roll-Hansen bekrefter bildet.

– Når det gjelder trender – igjen er det de søknadene vi har fått fra utenlandske forlag, som er underlaget her – så er det en tydelig interesse for populærvitenskap, medisin og psykologi og så litt essayistiske bøker, som *Stiens historie* og Kagges bøker om å gå og om stillhet. Reiseskildringene til Erika Fatland er også solgt til mange land de siste par–tre årene.

– Når det gjelder trender – basert på søknadene vi har fått fra utenlandske forlag – så er det en tydelig interesse framover for populærvitenskap, medisin og psykologi, sier Dina Roll-Hansen i NORLA.

«Oppvarmingsband»

Journalist og forfatter Torbjørn Ekelund deltok i Frankfurt i 2019 med boka *Stiens historie*. – De fleste sakprosaforfattere sitter og holder på med sitt. De får kanskje lese på en festival og i en bokhandel og en anmeldelse eller to om man er heldig. Så det var veldig gøy å være ute i verden med boka på en annen og litt staselig måte.

Eklund hadde ikke vært i Frankfurt før og sier at det var mye større enn han hadde trodd, folk fra mange land gikk rundt i dress, og det føltes viktig. Boksalget hans var også i gang allerede, og han fikk møte de internasjonale forleggerne og spist middag med dem, «noe som vi forfattere ikke er vant til, unntatt kanskje superbestselgere». Eklund deltok også på arrangementer med *mye* publikum.

– Jeg fikk oppleve den fine «oppvarmingsbandeffekten» ved å opptre før mye mer kjente forfattere. Det er klart at dette ble en fin anledning til å nå ut, og jeg ble passet godt på, noe NORLA sørget for.

Hans bøker om natur har truffet godt i Tyskland og også i flere andre land.

– Tyskerne er glad i norsk natur og vil gjerne høre om vårt forhold til naturen. Det må ha noe å gjøre med at de er fascinert av måten vi *er* i naturen på, de er nysgjerrige på det, den enkelheten vi legger i det, sier Eklund.

Suksess

Even Råkil er rettighetssjef i Oslo Literary Agency (OLA) og driver med salg av rettigheter til utlandet. Det gjør også Cappelen Damm Agency, Gyldendal Agency, Stilton Agency, Hagen Agency, Magikon og Immaterial Agency.

– Da Norge ble tildelt gjestelandstatusen i Frankfurt i 2016, så begynte vårt Frankfurt-salg, sier Råkil.

– Tyske forlag ønsket å ha norske bøker klare i bokhandlene da Norge var gjesteland, så våre salg inn mot gjestelandsåret skjedde i 2017 og 2018. Mengden salg i 2019 holdt seg gledelig nok på nivå med de foregående årene.

Han forteller om gode tall:

– For oss var det en suksess, vi doblet salgstallet totalt, på alt fra skjønn til barn og sak, fra 2016 til 2019, og vi mer enn doblet til det tyske markedet. Gjestelandsstatusen i Frankfurt gjør at man blir sett ekstra godt, også i andre land. Even Råkil og OLA er agentene som brakte *Gleden med skjeden* ut i det internasjonale markedet. Han presiserer at de ikke har hatt så *mange* bøker innenfor sakprosa når det gjelder salg, men at noe har solgt svært godt.

– Når det gjelder økonomien, så er den økende fordi vi nå får utbetalingene på for eksempel *Gleden med skjeden*, som har etablert seg som en referansebok som selger og selger og kommer i nye utgaver og formater. Men de gir seg ikke her, Råkil sier at både deres og NORLAs strategi er at Frankfurt bare var begynnelsen, de satser videre.

– For vår del er den store suksesshistorien her Nina og Ellen, og de kom jo med *Jenteboka*, oppfølgeren til *Gleden med skjeden*, men da for unge jenter, i 2019. Den er solgt til rundt 20 språk så langt, mens *Guttebokа*, som kommer i løpet av høsten, er solgt til fem språk allerede før den er utgitt i Norge.

– Vi var to unge damer fra Norden som var frittalende og kalte en vulva en vulva, samtidig som vi klarte å formidle medisinsk kunnskap i en form som unge lesere kjente seg igjen i og stolte på, sier Nina Brochmann. Sammen med Ellen Støkken Dahl har hun opplevd stor utenlandssuksess med boka *Gleden med skjeden*.

Pandemien

– Ødela pandemien noe for den oppturen som Frankfurt ga?

– Pandemien kom bare fem måneder etter Frankfurt, og det var en nedgang i mars–april–mai–juni, det var en *dip* i salg for hele verden. Råkil forklarer at bransjen var usikker på hva pandemien hadde å si for bokkjøp, men at markedet tok seg tilbake til 2019-nivå allerede høsten 2020. – Og det at Norge var så synlig i 2019, gjør at vi kanskje kom bedre ut av det enn andre under pandemien, men det er bare et inntrykk jeg har.

Han sier at post Frankfurt og under pandemien har etterspørselen etter barnebøker og sakprosa økt.

–Under pandemien har dette vært særlig ettertraktede bøker, mens vi har sett at når det gjelder skjønnlitteraturen, har det vært en tendens til at leserne i større grad har foretrukket nasjonal litteratur.

Storglad! Der et fint ord. Det er jeg nå, med denne prisen, sier Tove Bakke, som 30. september mottok Rosettaprisen for beste sakprosaoversettelse i 2020.

Tove vant Rosettaprisen

Ateisten Tove Bakke var i tvil om hun skulle oversette *Riket* fra fransk, siden boka er en murstein om de tidlige kristne og apostelen Paulus. Nå har den hyppig nominerte oversetteren fått den gjeve Rosettaprisen for arbeidet.

Hilde Østby

Ilja C. Hendel

Jeg fikk tilbudet om å oversette denne boka sent en kveld og syntes det var en tvilsom oppgave: 600 sider om de tidlige kristne? Og så jeg som ikke tror på Gud, og som på det tidspunktet ikke hadde åpnet Bibelen engang? forteller oversetter Tove Bakke.

– Jeg vokste opp omgitt av pietistisk vestlandskristendom, og likevel, som tiåring bare datt det ut av meg: Jeg visste at jeg ikke trodde. Men siden mannen min er sønn av en prest og sønnesønn av en biskop, tenkte jeg at jeg likevel skulle klare denne oversettelsen, for jeg kunne jo få hjelp. Så viste det seg at jeg trengte bare bibel.no, sier hun.

En fransk Knausgård

30. september ble det klart at Tove Bakke var den tredje vinneren av Rosettaprisen for beste sakprosaoversettelse i 2020. Hun ble overrakt prisen under Hieronymusdagen – under oversetternes årlige festdag.

Det var noe unektelig fristende ved *Riket* som gjorde at hun sa ja til oppdraget, til tross for tvilen: Forfatter Emmanuel Carrère er en stor stjerne i Frankrike og har skrevet både skjønnlitteratur, film- og TV-manus. Han er også en markant figur innen litterær sakprosa, og bøkene hans i denne sjangeren er preget av såpass med selvutlevering at han er blitt sammenliknet med vår egen Karl Ove Knausgård – det er også Knausgårds eget forlag Pelikanen som utgir boka på norsk. I tillegg kunne Tove Bakkes franske venninne og oversetterkollega Hélène Hervieu, som kjente godt til forfatteren, forsikre henne om at det ville bli en morsom oppgave. Da arbeidet først kom i gang, viste det seg at boka var en ren fest.

– Om noen hadde sett oss, Hélène

og meg, en gang vi satt sammen og oversatte, hadde de ledd godt: Jeg oversatte *Riket* og slengte hele tiden ut spørsmål til henne om Paulus og kristendom, mens hun oversatte *Arv og miljø* av Vigdis Hjorth til fransk, og vokabular om incest og norsk rettssystem blandet seg med religionshistorien der vi satt og jobbet. Det hadde vært surrealistisk for andre å høre på, forteller Bakke.

En reise i kristendommen

Riket handler om forfatterens reise inn i en religion Carrère tidligere har omfavnet glødende, men nå stiller seg tvilende til. Den handler også om de tidlige kristne – de som nærmest var som en fanatisk og nesten litt sprø sekt å regne, og om apostelen Paulus, hans liv og omvendelse. Tove Bakke fikk stipend fra Det faglitterære fond og reiste i Paulus' og Carrères fotspor gjennom Hellas, hele veien til Patmos, der grotta hvor Johannes skal ha fått åpenbaringen, er – og Carrère skulle ha et hus like ved. Hun så verken hus eller forfatter. Likevel er hun blitt godt kjent med ham gjennom oversettelsen.

– Carrère skriver et rent og direkte språk, helt uten franske snurrepiperier og jåleri. Det er umulig å si at det er korthugd prosa à la Jon Fosse, men det er noe ærlig og direkte over måten han skriver på. Og det personlige i boka … Jeg kunne tenke at han gikk for langt og delte for mye, for i det neste øyeblikket å skjønne hvorfor akkurat denne betroelsen måtte med – fordi den forklarer og er helt nødvendig for teksten, sier hun.

– Jeg vet den ser overveldende ut, det er en stor, svart bok. Men det er ikke noe å bli skremt av, for *Riket* er svært lettlest. Jeg håper mange flere oppdager den nå. Om en tror eller ei, er dette vår grunnleggende kulturhistorie, sier hun.

– Jeg fikk tilbudet om å oversette denne boka sent en kveld og syntes det var en tvilsom oppgave: 600 sider om de tidlige kristne? Og så jeg som ikke tror på Gud, og som på det tidspunktet ikke hadde åpnet Bibelen engang? forteller oversetter Tove Bakke.

Jakten på bibelsitatene

Den største utfordringen i arbeidet med boka for Bakke har vært hvordan forfatteren blander inn bibelsitater i teksten – helt uten å markere det. Sitatene formelig haglet og det fra forskjellige gamle franske versjoner av den hellige skrift. Og fordi forfatteren også selv imiterer bibelspråket, kunne oversetter Tove Bakke oppleve å google frenetisk etter hvor i Bibelen en setning eller et uttrykk sto, for så å oppdage at den eneste kilden til utsagnet var Carrère selv. Det var et stort arbeid.

– Jeg er stolt av denne boka og at jeg får en pris for den. Det er første gang på 40 år at jeg oversetter sakprosa! sier Bakke.

Oversetterkarrieren begynte nemlig med en ekstra bratt læringskurve da hun som nyutdannet 21-åring pent ba Samlaget om oversetteroppdrag. Det fikk hun til slutt: en fransk sosiologibok om dødsritualer. Ingen ting Tove Bakke siden har oversatt, har vært så vanskelig som denne første boka, som i mange år var pensum på universitetet.

– Jeg er veldig stolt av alle nominasjoner jeg har fått, tre ganger til Bastianprisen for oversettelser fra tre forskjellige språk og andre. Jeg har jo fått tre gjeve priser før årets Rosetta: Bastian for barnebok, Samlagsprisen for gjendikting og Kulturdepartementets barnebokpris. Men ingen for prosa for voksne, som er det jeg gjør mest av. Det fine med nominasjoner er at det er folk som virkelig kan språk, som peker på arbeidet mitt. Det betyr at jeg fortsatt er relevant, at jeg er dyktig. Å vinne er ikke nødvendigvis det viktigste, sier hun.

Det er NFFO som deler ut den årlige Rosettaprisen. I juryen har Ole Jan Borgund, Kristina Solum og Susanne Bergan sittet. Prisen består av 50 000 kroner og et kunstverk.

Året uten avtaler

I tillegg til få Rosettaprisen i hendene gleder Tove Bakke seg til å se på nytt oppsetningen av *Lehmantrilogien* som hun har oversatt for Det Norske Teatret, skrevet av italienske Stefano Massini. Arbeidet med dette stykket fylte kalenderen hennes mens covid stoppet alt. 2020 ble et år med tom kalender og full konsentrasjon om fascinerende oppgaver. Pandemien har tvunget oversetteren ned på bakken, men der trives hun godt.

– Jeg hadde reist veldig mye før pandemien kom, i 2019 var jeg ute av landet mer enn jeg var hjemme. Så det var fint å være uten avtaler og ha mye interessant arbeid å konsentrere meg om, forteller hun.

Lehmantrilogien var en stor utfordring siden hun i utgangspunktet ikke behersker italiensk. Men med den franske oversettelsen til nødhjelp og stor generell språkkunnskap gikk det bra.

– Jeg oversetter fra mange flere språk for teater. Dialoger er noe annet enn prosaens kompliserte beskrivelser. For eksempel har jeg oversatt tre teaterstykker fra katalansk, et språk som kan virke avskrekkende, men da jeg så nøyere på det, var det mye fransk i det, sier hun.

Hun har oversatt til sammen 21 teaterstykker til norsk, en mengde lyrikk samt skjønnlitterær prosa, den kanskje mest kjente boka hun er oversatt, er bestselgeren av Anna Gavalda, *Saman er ein mindre aleine* fra 2005. Det er en forfatter drevet utelukkende av språklig interesse og finesse, mener Bakke.

– Jeg liker så godt ord, språk, og Gavalda er virkelig en å bryne seg på! Og ja, jeg liker godt å jobbe i mange forskjellige sjangere, sier hun om den rikholdige bibliografien sin.

Nå framover blir det mer litterær sakprosa: Arbeidet med Carrère førte henne inn i sakprosaen igjen. Nå oversetter hun fjorårets bok av Carrère: hans personlige og selvutleverende bok om yoga, også den litterær sakprosa. Her dukker en rekke nye ord og uttrykk opp, flere utfordringer venter.

– Arne Garborg sa: «Eg er boksjuk, eg», men jeg er «ordsjuk». Jeg vet ikke hva det er, men jeg klarer ikke å slutte å samle på ord, og det blir jo bare verre og verre! Før hadde jeg en boks hvor jeg samlet på rare eller gode ord, nå noterer jeg ustoppelig på telefonen min, hver gang jeg hører et nytt ord eller bare blir minnet om et ord jeg liker. «På vid vegg» – for et fint uttrykk! Det ble jeg minnet på nettopp. Og så laget jeg, etter mønster av jordbæra til Stordalen, uttrykket: «Skål med den skvetten du har.» Og tenk på *storglad*! Der et fint ord. Det er jeg nå, med denne prisen. Storglad!

I den digitale utgaven av dette intervjuet på nffo.no kan du også lese juryens begrunnelse for tildelingen av Rosettaprisen til Tove Bakke.

Kampen for det norske forskningsspråket

Ni av ti vitenskapelige artikler fra norske universiteter og høyskoler er på engelsk. Det er den største trusselen for norsk som samfunnsbærende språk i framtiden. Men motstandskampen er i gang.

Sverre Gunnar Haga

Skjalg Bøhmer Vold (Stø) og Moment Studio (Wetås)

Disse står bak oppropet. Øverst fra venstre: Peder Lofnes Hauge (Noregs Mållag), Heidi Austlid (Forleggerforeningen) og Trond Vernegg (Riksmålsforbundet). Nederst fra venstre: Per Magnus Finnanger Sandsmark (Nynorsk kultursentrum), Arne Vestbø (Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening) og Elin Øy (Bokhandlerforeningen).

Åse Wetås, direktør i Språkrådet.

Tidligere i år gikk et opprop ut fra Forleggerforeningen, Bokhandlerforeningen, Riksmålsforbundet, Noregs Mållag, Nynorsk kultursentrum og NFFO om at norske universiteter og høgskoler må ta et større ansvar for norsk fagspråk.

De oppsummerte sitt utspill med tre oppfordringer:

- Velg pensum på nynorsk og bokmål.
- Lag tilgjengelige termlister for alle fagområder.
- Prioriter forskningsformidling på nynorsk og bokmål.

Les mer om utspillet på nffo.no

Språkrådet

I Språkrådet har alarmklokkene lyst rødt over lengre tid. Direktør Åse Wetås synes forslagene i oppropet er gode, men at de ikke er nok.

– Jeg synes oppropet løfter fram gode tiltak. Det er bra at tiltakene retter seg inn mot det skriftlige fagspråket. Hvis fagspråket bare blir et muntlig språk, vil det få svært dårlige vilkår. I tillegg er det viktig å styrke nynorsk, som vi vet at står ekstra svakt på fagspråksområdet, sier Åse Wetås.

Hun minner om at universitets- og høgskolesektoren har et lovpålagt ansvar for å styrke og utvikle norsk fagspråk på alle fagområder, og hun tror det er fornuftig å primært rette tiltakene inn mot undervisning og formidling.

– Et konkret og viktig tiltak vil være å få på plass ordninger som stimulerer til produksjon av læremidler på bokmål og nynorsk. Den såkalte lærebokordninga, som gir støtte til produksjon av læremidler på norsk og samisk, bør videreføres, men det er viktig at ordningen prioriterer de fagområdene som har færrest norske utgivelser i dag. I tillegg bør den prioritere nynorsk og samisk.

Wetås er redd for at vi som samfunn kan komme i en situasjon der vi mangler norsk fagspråk til å dele alle forskningsresultater som er viktige for norsk demokrati og samfunnsliv, og som er helt nødvendige for den opplyste offentlige samtalen i landet vårt.

– Det er en situasjon som potensielt vil være svært ødeleggende, sier Wetås.

– I tillegg vil mangelen på norsk fagspråk kunne føre til at studenter som uteksamineres fra norske utdanningsinstitusjoner, mangler et norsk fagspråk som skal gjøre dem kvalifisert for det norske arbeidslivet – offentlig så vel som privat. Statistikken viser at 90 prosent av studentene ved norske høyere utdanningsinstitusjoner går ut i det norske arbeidslivet, og da er det veldig uheldig om de ikke mestrer faget sitt på norsk. Dette er en situasjon vi ser tendenser til allerede nå.

Studenturo

Også blant studenter er det bekymring over den anglofile utviklingen.

– Mange studenter har egentlig ikke noe valg hvis de tar fag hvor engelsk fagspråk dominerer. Når studentene bare lærer engelske begreper i faget, kan man ikke vente at de vil skrive på norsk, sier Annbjørg Pasteur Stø i Norsk studentorganisasjon (NSO).

Stø er fag- og forskningspolitisk ansvarlig i NSO, har en bachelor i historie med medievitenskap og tar nå mastergraden i historie. Når det gjelder norsk fagspråk,

har studentorganisasjonen vedtatt resolusjoner som langt på vei er i tråd med det nye oppropet fra de seks norske organisasjonene bak oppropet.
Det minste NSO forventer, er at utdanningssektoren følger loven, forteller Stø.

– Når undervisningen og forskningen i et fag ikke tilrettelegger for å bruke norsk språk, vil studentene naturlig nok rette seg etter den etablerte praksisen. Men utdanningsinstitusjonene har ifølge universitets- og høyskoleloven og språkloven ansvar for å vedlikeholde og utvikle norsk fagspråk på alle områder, sier Pasteur Stø.

– Hvor opptatt er studentene av denne problematikken?
– Det varierer og kommer an på hvor langt i studiene de er kommet, og hvilke fag de tar. Når det gjelder språk, er det store forskjeller mellom fagene. Noen fag har en kultur for å bruke terminologi og lærebøker på engelsk, mens i andre fag er det lang tradisjon for norsk. Det kan også være en slags blanding: at selv om forelesningene går på norsk, er de iblandet engelsk terminologi.
Det som er viktig, er at akademia ikke forsømmer norsk fagspråk, mener Stø.

– Begge språk skal kunne leve side om side i høyere utdanning. Språkrådets termwiki, som fører lister over norske og engelske fagtermer, er et viktig tiltak som norske akademikere har et felles ansvar for å følge opp. Gode ord på norsk er viktig ikke bare for at forskere, lærere og studenter får et presist fagspråk, men for å gjøre formidlingen til befolkningen enklere siden fagterminologien kommer i en kjent språkdrakt. Når det er sagt, skal vi ikke glemme at flerspråklighet også er en berikelse i akademia, at vi kan lese for eksempel dansk og svensk. Det er også en fin ting, sier Annbjørg Pasteur Stø.

Annbjørg Pasteur Stø i Norsk studentorganisasjon (NSO).

Forskeren

På OsloMet sitter Pål Veiden, førsteamanuensis ved Fakultet for samfunnsvitenskap. Han oppfordrer studenter til å skrive norsk, at man slutter å lete etter utenlandske lærere og forskere bare fordi de er utenlandske, slutter med premiering for angivelige internasjonale læringsmiljøer og ikke minst oppfordrer han til dette: Verdsett lærebøker på norsk.

– Hvilke konkrete virkemidler må til for at norsk skal få en større plass som fagspråk?
– At man innser at det store flertallet av studenter skal jobbe på norsk i Norge. At akademia er en av de viktigste opprettholdere av språklige standarder, noe som har med den demokratiske samtalen å gjøre. Og ikke minst: Språk er fellesskap, ikke bare markeringer av forskjellighet. NRK driver intenst med det siste og svekker – for å si det litt høystemt – det norske fellesskapet.

– Konkret i akademia: Oppfordre studenter til å skrive norsk, slutt å lete etter utenlandske lærere og forskere bare fordi de er utenlandske, slutt med premiering for angivelige internasjonale læringsmiljøer, og – ikke minst – verdsett lærebøker på norsk. Dette handler ikke om norskhetssjåvinisme og antiengelske holdninger, men er en påminnelse om at et lite språkområde som det norske må dyrkes.

– Hva tror du det betyr for det norske kunnskapssamfunnet at norsk er nærmest utdøende som fagspråk?
– Utdøende er forhåpentlig for sterkt uttrykt. Jeg er mer optimistisk. Det skrives gode akademiske arbeider på norsk, det lages gode lærebøker, og det hender endog at kolleger skriver poengterte avisartikler. Skjebnen til norsk demokrati kommer i det store og hele til å bli avgjort innen rammene av den norske staten, og det som binder oss sammen, er det norske språket. Akademia kan ikke late som noe annet, sier Pål Veiden.

Søk stipend til å forfatte eller oversette sakprosa!

Vi inviterer forfattere og oversettere til å søke følgende stipend:
- Prosjektstipend forfatter
- Reise- og diversestipend forfatter og oversetter
- Honnør- og utvidet honnørstipend forfatter og oversetter

Søk også på våre stipend med fortløpende søknadsfrister:
- Prosjektstipend til oversettere*
- Aktualitets- og debattstipend til forfattere*

** Debutanter kan også søke disse stipendene.*

SØK INNEN 15. OKTOBER KL. 15.00

NFFO NORSK FAGLITTERÆR FORFATTER- OG OVERSETTERFORENING

www.nffo.no

– Sakprosaen har innflytelse og betydning

Aage Borchgrevink lover å bli en synlig styreleder for NFFO.

Sverre Gunnar Haga

Ilja C. Hendel

Som styreleder i Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening gjør det ingenting om du har solid ballast som et skrivende menneske. Borchgrevink leverer greit på dette. I 2000 debuterte han som skjønnlitterær forfatter med *Arkivene* og har gjennom årene senere vekslet mellom skjønn og sakprosa. Han har blant annet gitt ut sakprosabøkene *Den usynlige krigen. Reiser i Tsjetsjenia, Ingusjetia og Dagestan* og *En norsk tragedie: Anders Behring Breivik og veiene til Utøya*. Sistnevnte fikk han Kritikerprisen for i 2012.

Hans foreløpig siste bok utkom i 2019 – *Giganten – fra Statoil til Equinor – historien om selskapet som forandret Norge*.

Gamle myter

– For meg er det ikke store forskjellen mellom skjønnlitteratur og sakprosa. Det er færre fotnoter i en roman, men i begge sjangere skriver jeg om makt og avmakt. Jeg forsøker å nærme meg virkeligheten uansett. Jeg bruker skjønnlitteraturens empatiske metode i sakprosa og sakprosagrep i skjønnlitteraturen.

– Hva legger du i det? Hvordan jobber du da?

– Min siste bok er en uautorisert biografi om Equinor/Statoil. Jeg jobbet med prosjektet i seks år, og det var omfattende research, søk i arkiver og så videre. Men intervjuene var likevel det viktigste materialet mitt. Jeg brukte dem til å etablere karakterer og stemmer i et forsøk på å få frem dramaet på innsiden av selskapet da viktige beslutninger ble tatt eller dramatiske handlinger utspilte seg, og for å få fram hverdagen på plattform og foran datamaskinene. Slik preger den skjønnlitterære erfaringen sakprosaen min.

– Merker du noen utslag av ulik anseelse fra omkringverdenen, hvorvidt det er mer edelt å skrive skjønnlitteratur enn sakprosa?

– Jeg er en av ganske mange NFFO-medlemmer som også er medlem av Forfatterforeningen, så så jeg står med ett bein i hver leir. Jeg tror myten om det skjønnlitterære geniet i motsetning til den sakprosaiske arbeidshesten lever i den litterære institusjonen, blant annet i normalkontraktene. Jeg får dårligere betingelser som sakprosaforfatter enn som skjønnlitterær forfatter. Hvorfor?

– Sandemose skrev at mens «dikteren» skrev fordi han måtte, dro «forfatteren» til Bolkesjø for å få ideen til en roman. Heldigvis tror jeg det er bevegelse i disse romantiske forestillingene nå. For eksempel vant Svetlana Aleksijevitsj Nobelpris, og her hjemme ble Jan Grue nominert til Nordisk råds litteraturpris for stipendboka *Jeg lever et liv som ligner deres*.

NFFO bør ta plass

Borchgrevink har vært både varamedlem og medlem i NFFOs fondsstyre tidligere og nestleder i perioden 2018–2020. Han har også vært leder i sakkyndig utvalg for Statens kunstnerstipend, som NFFOs representant.

– Din stil som styreleder, hvordan blir den?

– Lyttende, håper jeg. Jeg har den fordelen at jeg har vært i en del utvalg og styrer allerede. Dermed vet jeg at jeg kommer til en organisasjon med en sterk kultur. Det sitter mange kompetente folk i administrasjonen, styrene og utvalgene, med mye ulik erfaring. Det er en styrke for organisasjonen at vi er involvert i praktiske oppgaver, men samtidig vil jeg gjerne at foreningsstyret skal heve blikket og diskutere strategiske utfordringer. Bokbransjen forandrer seg raskt, og NFFO må følge med.

– Hvem ønsker du NFFO skal være i offentligheten?

– Vi er en stor og sterk forening i Kultur-Norge. Vi bør ta ansvar – og plass – i skolesektoren, innenfor UH-sektoren. Jeg ønsker å være en synlig styreleder. Vi forvalter mye penger, med det kommer også ansvar. Nesten alle pengene som kommer inn, går ut til nye bokprosjekter. Dette har en stor betydning for offentligheten i Norge. Sakprosabøker setter i stadig større grad agenda for den offentlige debatten, i tillegg til at skolebokforfattere preger nye generasjoner lesere. Det er klart at også foreningen bør være til stede i offentligheten, ikke minst når det gjelder ytringsfrihet og mangfold.

Aage Borchgrevink ble valgt til styreleder for Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening tidligere i år.

– Apropos ansvar – hva anser du å være NFFOs aller viktigste saker i de nærmeste årene?

– På kort sikt handler det om å få den neste regjeringen til å anerkjenne sakprosaens betydning for offentligheten, blant annet gjennom boklov, utvidet innkjøpsordning og flere stipend. På lang sikt handler det om å sikre forfatternes interesser i formater som strømmetjenester og podkaster samt forsvare boka mot smarttelefonenes dominans.

Sakprosaens rolle

– Ditt kanskje mest omfattende verk kom i 2019, om Statoil/Equinors historie, som også på mange måter er vår nasjons moderne historie, som krevde mye jobb med graving i arkiver og samtaler med kilder. Er dette sakprosaens fremste egenskap, å kunne dra *hele* historien, finne sammenhengene og forklare oss hvordan verden henger sammen? I motsetning til konkurrerende formidlingsflater, mener jeg.

– Jeg tror det. Da jeg var i Redaktørforeningen i en debatt om boka *En norsk tragedie; Anders Behring Breivik og veiene til Utøya*, som jeg ga ut i 2012, var det flere av redaktørene som pekte på at boka kunne gå lenger og dypere enn formatene de hadde til rådighet i avis og TV. Jeg synes beslutningene til Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker, for eksempel i Baneheia-saken og Tengs-saken, viser at sakprosaforfattere kan ha innflytelse. Kritikken forfatter Bjørn Olav Jahr fremmet mot etterforskningen i disse sakene, fikk konsekvenser. Det viser at sakprosa kan ha innflytelse og betydning.

– Du har hele veien i forfatterskapet hatt fast jobb. Siden 1993 som ansatt i Den norske Helsingforskomité, hvor du nå har spesielt ansvar for landrådgivning tilknyttet Russland, Tsjetsjenia og Georgia. Hvordan har erfaringene fra arbeidsplassen påvirket forfatterskapet og vice versa?

– Da jeg var ung, trodde jeg at jeg måtte velge mellom litteratur og menneskerettigheter, men nå har jeg akseptert at jeg er et dobbeltmenneske. Slik ble det.

Og så blir det festivaltid!

Om lukka er med oss, går vi no inn i festivaltida. Festivalsjefane Linn Stalsberg, Jan Inge Reilstad og Ola P. Tønvik er klare i Oslo, Stavanger og Trondheim.

Sakprosafestivalar har bygd seg opp til ein tradisjon sidan oppstarten av den aller første i Oslo i 2014. Også i år blir det arrangert festivalar – men med atterhald om endringar som følgje av smittevern:

- Oslo – 23. oktober
- Trondheim – 28. oktober
- Stavanger – 27. november

– Gjennom festivalane bidreg vi til å synleggjere sakprosaen for eit større publikum, og forhåpentlegvis får det ringverknader som gjer at enda fleire les sakprosabøker i åra som kjem. Dette er etter mi meining ein god måte å bruke av midlane til den faglitterære fellesskapen på, seier NFFOs generalsekretær Arne Vestbø.

Følg med på oppdatert informasjon på nffo.no, i medlemsmailar som blir sende ut, og på Facebook.

Oslo:

- Festivalforedrag med Carsten Jensen
- Hatet mot sosialdemokratiet og den uvirkelig virkelige 22. juli. Kamzy Gunaratman, Ali Esbati og Finn Olstad i samtale Aslak Bonde

- Parterapi: Hvor er begjæret i klimakampen? Sissel Gran og Magnus Marsdal i samtale med Peder Kjøs
- Er det virkelig mulig å bli rik på et år? Mímir Kristjánsson, Mari Olaussen og Lene Drange i samtale med Hannah Gitmark
- Vårt uvirkelige forhold til naturen – samenes kamp mot vindmøller? Elin Anna Labba og Anders Totland i samtale med Anja Røyne
- Tegneserie: Russland i farger – Servilo. Håkon Strand og Julie Wilhelmsen i samtale med Kristian Krogh-Sørensen
- Karikaturenes historie. Fra hulemalerier til Charlie Hebdo. Med: Erle Marie Sørheim

Trondheim:

- Men er det bra? Sakprosaspesial Med: Frode Lerum Boasson, Mats Ingulstad og Astrid Rasch

- Forbrytelsens ansikt: Rettstegninger gjennom 20 år. Med: Esther Maria Bjørneboe og Ingvill Henmo
- Getto: Der ingen skulle tru at nokon ville bu. Med: Øyvind Holen, Saupstad Calling og Azra Halilovi
- Ut med ungene! På tur med barn. Med: Julie Maske
- Herrene sendte oss hit: Arr etter norsk nasjonalisme. Med: Elin Anna Labba og Ida Marie Bransfjell

- Da house, techno og ravekulturen kom til Norge. Med: Anders C. Gogstad og Vibeke Hay Wold
- David mot Goliat: Russisk opposisjon. Med: Geir Flikke og Jette Christensen
- Fra Rotvollskogen til Auschwitz. Med: Maria Rossvoll og Anette Homlong Storeide
- Klassikerforedraget: På Havet med Eilert Sundt. Med: Trygve Riiser Gundersen
- Haugianerne. Enevelde og undergrunn: Hans Nielsen Hauge 250 år. Med: Trygve Riiser Gundersen og Anne Engelst Nørgaard
- Fornuft og mageføelelser. Med: Hilde Østby og Trine Tetlie Eik-Nes
- Plantelykke, kurs og fest på Bakklandet blomster. Med: Anders Røyneberg, Eirik Schjerven og Bakklandet blomster
- Historieformidling som tegneserie Med: Ida Larmo og Øyvind Holen

- Blod og ære: fra bok til film. Med: Håvard Bustnes og Bjørn-Erik Hanssen
- I Samfunnets vold. Med: Madeleine Schultz og Kari Kristensen
- Krydderets historie. Med: Thomas Reinertsen Berg og Torgrim Eggen
- Etter historiens slutt. Med: Mathilde Fasting
- Brorskapet. Med: Anne Bitsch og Anna Lian.

Stavanger:

- Røverhistorier fra RøverRadion med Mina Hadjian og Martine Ramm
- Hva er metafysikk? Foredrag og Q&A med filosof Einar D. Bøhn
- Min mor var besatt! Peter Øvig Knutsen i samtale mfl.
- Jon Michelet – en folkets helt! Foredrag og Q&A med Mímir Kristjánsson
- Litteraturens slutt? Innledning og debatt med Sven Anders Johansen mfl.
- Finnes det en lykkekur? Innledning og samtale med Ragnhild Bang Nes, Audun Myskja og Einar D. Bøhn

- Livsviktig. Sperm, gener og evig liv. Foredrag og Q&A med Jo Røislien
- Det mørkeste rommet! Hilde Reikrås og Ingunn Røren i samtale mfl.
- Herren sendte oss hit! Elin Anna Labba i samtale mfl.
- Klassikerlørdag: Om Sigrid Undset. Foredrag av Morten Strøksnes
- Krig, håp og kjærlighet i pandemiens tid. Espen Nakstad i samtale mfl.

- Hva er godt barnevern? Reidun Follesø i samtale mfl.
- Hva vet historikerne? Innledning og samtale med Espen Søbye mfl.
- De tibetanske ritene og ungdomskilden. Foredrag og Q&A med Audun Myskja
- Om algoritmer og begjær! Lena Lindgren i samtale mfl.
- Ziggy Stardust kom aldri til Norge! Torgrim Eggen og Tom H. Kristensen i samtale med Jan Inge Reilstad
- KONSERT! Yasmin Syed & PROJECT BOWIE

Nye blikk på samisk historie

Samisk historie har de siste årene blitt mer synlig i faglitteraturen. Er vi i mål med *Samenes historie, fra 1751 til 2010* og de nye, populære sakprosabøkene om samisk kultur og historie?

Trine Hamran

NTB og Trine Hamran

Kong Olav åpnet det første offisielle Sameting den 9. oktober 1989. Her hilser han på de frammøtte sammen med Kjell Sæther (til venstre), daværende ordfører i Karasjok, og Marit Myrvoll, daværende kontorsjef i Sametinget. Opprettelsen av Sametinget var en svært viktig milepæl i den samiske rettighetskampen og kom som et resultat av den bitre striden om Alta-Kautokeinovassdraget.

– *Min bok om samene* av Johan Turi kom ut i 1910 og kan regnes som den første samiske sakprosaboka. Den var ment som faktabok, men ble behandlet som en fiksjonsbok. Det sier Harald Gaski, professor i samisk kultur og litteratur ved Samisk høyskole og UiT Norges arktiske universitet (UiT).

– Kanskje fordi den samiske tittelen, *Muitalus sámiid birra*, ble forstått som *en fortelling* – ikke *historie*, og kanskje fordi man ønsket å ufarliggjøre den.

Boka speilet samisk hverdagsliv og tradisjoner, men var også kritisk til hvordan samene ble behandlet av majoritetsbefolkningen. Den ble ikke utgitt på norsk før i 2011.

Harald Gaski sier at det, bortsett fra undervisningsmateriell for grunnskolen, er få rene historiske oversiktsverk for hele Sápmi.

– Slike bøker er krevende å skrive, det bekrefter den lange tilblivelseshistorien til den nyeste historieboka.

I år kom nemlig det ambisiøse verket *Samenes historie, fra 1751 til 2010* (*Samenes historie*), skrevet av 13 forfattere med ulik bakgrunn innen fag, etnisitet, nasjonalitet, alder og kjønn. Den går videre fra *Samenes historie fram til 1750*, som ble utgitt i 2004.

For Gaski er det også verdt å nevne *The Sámi People: traditions in transition* fra 2002, som først kom ut på finsk, og to lokalhistoriske verk: *Balsfjorden og Malangens historie* fra 1981 og *Fjordfolket i Kvænangen – fra samisk samfunn til norsk utkant* fra 1985.

– Disse bøkene skapte mye diskusjon lokalt og har hatt stor betydning for den sjøsamiske revitaliseringen de siste tjue–tretti år, sier Gaski.

Historieprofessor Bjørg Evjen ved UiT sier at også de lokalhistoriske verkene om Tysfjord kommune, der den samiske historien veves inn i den norske, har vært viktige: *Et sammensatt fellesskap* fra 1998 og *Velferd og mangfold* fra 2001.

– Historiske oversiktsverk for hele Sápmi er krevende å skrive, det bekrefter den lange tilblivelseshistorien til den nyeste historieboka, sier Harald Gaski, professor i samisk kultur og litteratur ved Samisk høyskole og UiT Norges arktiske universitet (UiT). Boka han henviser til, er *Samenes historie, fra 1751 til 2010* (*Samenes historie*), skrevet av 13 forfattere med ulik bakgrunn.

Urfolksmetodologi

Da *Samenes historie* ble lansert, sa kulturhistoriker Cathrine Baglo ved UiT at dette var en etterlengtet bok, med en sammenhengende rød tråd om samenes rettigheter både til lands og til vanns. Hun sa at boka løftet fram et *urfolksmetodologisk perspektiv*.

– Det har lenge vært berøringsangst rundt begrepet, men det er viktig for mange innenfor forskning på urfolk i dag, sier Baglo til Bulletin. Hun mener også det er viktig at boka behandler begrepet kolonialisering.

– Selv om det er et kontroversielt begrep, kommer man ikke utenom det i internasjonal forskning om urfolk i dag.

En av redaktørene og forfatterne bak *Samenes historie* er historieprofessor Bjørg Evjen. Hun sier at sentrale trekk ved urfolksmetodologien er å unngå generalisering, bruke muntlige kilder, å være åpen for et innenfraperspektiv og dessuten at man tar høyde for interseksjonalitet – hvordan kjønn, klasse og etnisitet spiller sammen. Evjen behandler likevel begrepet urfolksmetodologi med varsomhet.

– Det er ikke alt man er enig i. Du kan aldri legge fra deg hvem du er, og som faghistoriker vil du kanskje ikke gå hele veien til å bli aktivist eller politiker. Man må finne en vei i midten.

Harald Gaski mener boka *på en måte* representerer noe

nytt, nemlig et *bevisst* forhold til urfolksmetodologi.

– De er klar over den og bruker den til en viss grad, men det er likevel en tradisjonell historiebok som representerer universitetsmiljøet i Tromsø.

Med det mener Gaski at søkelyset er på politisk historie.

– Jeg savner den kulturelle dimensjonen. Det er språket og det kulturelle som gjør oss til samer, ikke ILO-konvensjonen eller FN-resolusjoner. En ren samisk historiebok ville kanskje lagt mer vekt på de kulturelle kreftene og all fornyelsen som verden har begynt å oppdage.

Mangfold og aktørperspektiv

Bjørg Evjen sier det er viktig å vise mangfoldet i det samiske og å få fram flere fortellinger enn historiene fra Finnmark.

– Samene er mange grupper og språk spredt over et stort geografisk område, det er viktig å få fram, sier professoren.

Hun har tidligere bidratt til *Från kust til kyst* og *Nordlands kulturelle mangfold*, begge bøker med utgangspunkt i det samiske Nordland.

Et syn Gaski og Evjen deler, er at historien om det samiske ikke må stoppe opp med *offerhistorien*.

–Mange ved UiT har villet bort fra det og snur på offerperspektivet ved å behandle samene som subjekter. Evjen mener at en av dem som lykkes med det, er Cathrine Baglo med doktorgradsavhandlingen *På ville veger? Levende utstillinger av samer i Europa og Amerika*. Arbeidet handler om samene som på 18- og 1900-tallet ble sendt på utstillinger ute i verden, og ble utgitt som bok i 2017. Baglo imøtegår her oppfatningen om at utstillingene kun var en utnytting av samer, og viser hvordan samene selv oppfattet dette.

– Det har lenge vært berøringsangst rundt begrepet *urfolksmetodologisk perspektiv*, men det er viktig for mange innenfor forskning på urfolk i dag, sier Cathrine Baglo til Bulletin.

Dette perspektivet ble imidlertid bedre kjent for publikum med boka *En samisk verdenshistorie* som kom ut i 2019. Undertittelen lyder: *Hvordan et arktisk urfolk erobret verden, kolliderte med rasismen og blandet blod med kapitalismen*, og fortellingen begynner med forfatterens egen undring om det samiske. Boka fikk bred omtale, og Dagbladet skrev at den egner seg godt som «Coffe Table Book», men at den kunne ha referert tydeligere til Cathrine Baglos bok. «Et kunnskapstyveri», skrev Morgenbladet og viste at funn og analyser var hentet fra Cathrine Baglo uten at dette gikk tydelig fram. «Ingen eier kunnskap som allerede er publisert», sa forfatter Hugo Lauritz Jenssen til sitt forsvar. Kulturhistoriker Cathrine Baglo kunne ha ønsket seg en redeligere framstilling av at det var hun som hadde jobbet fram disse perspektivene gjennom mange år med forskning. Hun er enig i at hun var med på å snu et offerperspektiv i fagsammenheng, «men fagbøker blir ofte ikke blir lest».

Hva *er* historie?

I 2020 kom *Herrarna satte oss hit*, av den svenske journalisten Elin Anna Labba. Den består av muntlige fortellinger om tvangsflyttingen av svenske samer fra norske territorier og sørover på svenske områder og fletter disse med utdrag av joik og historiske dokumenter. Boka ble godt mottatt og kom i år på norsk med tittelen *Herrene sendte oss hit*. Anmelder Knut Hoem i NRK sa: «Elin Anna Labba joiker deres fortelling i dette multikunstverket av en sakprosabok. Det er dypt rørende, og lærerikt.»

Harald Gaski sier at definisjonen av historie er interessant fordi Labba lager *en historie om historien*:

– Labba er ikke historiker, og man kan registrere at hun ikke har med alle de referansene til underliggende dokumenter som en historiker gjerne ville hatt. Men det emosjonelle er der.

– Det føles som det er noe grunnleggende samisk i denne fortellingen?

– Ja, den samiske historien er muntlig. Hun er inne på joiken, på sårheten og savnet. Det er flott å få inn følelsesdimensjonen, du føler at du leser skjønnlitteratur, mens *Samenes historie* er det kalde intellektet. Labbas bok er sånn sett urfolksmetodologi i praksis, minus det lille ekstra akademiske som kreves.

Historieprofessor Bjørg Evjen sier at historie ikke er et beskyttet fagfelt, og at man derfor får mange typer historiebøker. Hun mener at ikke-historikere også kan gjøre viktig arbeid.

– Elin Anna Labba er journalist, men hun er også same. Boka hennes er verdifull fordi hun har tilgang til informasjon og kilder som jeg som faghistoriker på et universitet ikke har tilgang til, sier Evjen.

Hva nå?

Evjen karakteriserer *Samenes historie* som en grunnbok.

–Ikke noe vil glede meg mer enn om noen sier «her må det gjøres mer». Vi blir nok aldri blir ferdige med å fortelle samenes historie. Nå er vi dessuten der at vi kan se på samisk historie med et kvinneperspektiv. Dette er noe Senter for samiske studier og Senter for kvinne- og kjønnsforskning ved UiT tar for seg.

Cathrine Baglo er også er utreder i sekretariatet for Sannhets- og forsoningskommisjonen, som skal se på urett begått overfor samer, kvener og norskfinner. Hun tror kommisjonens arbeid vil føre til flere nye bøker.

– Jeg både tror og håper det. Dette skjedde etter kommisjonsarbeidet i Canada, og det foregår følgeforskning til vårt arbeid som vil gi enda mer kunnskap som ikke har kommet fram ennå.

Baglo håper blant annet at kunnskap om de historiske forutsetningene for de levende utstillingene av samer blir bedre kjent.

Nå i høst får leserne dessuten bli bedre kjent med de nye samiske stemmene, da kommer boka *Derfor må du vite at jeg er same* av Ella Marie Hætta Isaksen og Randi Helene Svendsen.

Historieprofessor Bjørg Evjen sier det er viktig å vise mangfoldet i det samiske og å få fram flere fortellinger enn historiene fra Finnmark.

NFFO-podkasten er her!

Foto: Knut Strand.

Andre uka i september slapp NFFO sin første podkast. Temaet for episoden er digital formidling og Det ville vesten-tilstanden som oppsto etter nedstengingen av Norge i fjor. Samtalen mellom forfatter Marta Breen, advokat Lisa Digernes, Ingvild Herzog (Norsk Forfattersentrum) og ordstyrer Eline Skaar Kleven (NB) tar for seg deres erfaringer fra den siste tiden.

De kommer inn på det som burde forkastes, beholdes og kanskje tilpasses en ny hverdag. I tillegg får man tips til hvordan man som forfatter kan få riktig betaling og vilkår. Se også dette nummerets Juridisk spalte for mer informasjon omkring dine rettigheter.

NFFOs medieutvalg står bak podkasten. Søk på «NFFO» i Spotify, Apple Podcast eller andre podkasttjenester for å finne opptaket. God fornøyelse!

17 deltakere på mangfoldskurs

2020–2021 gjennomførte vi et stipendsøknadskurs for forfattere med flerkulturell bakgrunn som en del av foreningens oppmerksomhet om bevisst mangfoldsarbeid, som vedtatt i handlingsprogrammet for 2021–2023. Målet var å nå ut til forfattere som av ulike grunner ikke har kjennskap til bransjen, samle viktige flerkulturelle forfattere og kritikere i en ressursgruppe og bidra til et sakprosanettverk for nye og gamle forfattere.

17 deltakere var med på kurset. De fikk tilbakemelding på prosjektbeskrivelsene sine og mulighet til å diskutere prosjektene sine med både ressursgruppa og administrasjonens medarbeidere. Deltakerne ble invitert til et heldagsseminar hvor foreningens representanter fortalte om NFFOs arbeid, ga juridiske tips og råd og forklarte hvordan søknadsprosessen foregår. I tillegg inviterte vi Nazneen Khan-Østrem som med forfatter- og redaktørblikk kunne fortelle hvordan det var å selv være en aktiv flerkulturell stemme i den norske offentligheten, og Dag Herbjørnsrud som sitter i stipendkomiteen til prosjektstipend for forfattere.

– Vi sitter igjen med gode erfaringer etter kurset og er glad for å ha bidratt til at flere flerkulturelle stemmer har tatt et steg nærmere forfatterdrømmen, sier prosjektleder Lan Phuong Le (bildet).

–Vi planlegger nå flere liknende kurs for ulike forfatter- og oversettergrupper som ønsker å skrive faglitteratur, og vi håper å oppmuntre nye og gamle skribenter til å formidle fagkunnskapen sin med trygghet og selvsikkerhet i en stadig polarisert offentlighet, sier Le.

Foto: Ilja C. Hendel

Høstens medlemsmøter

Med Trondheim som eneste unntak ble det dessverre ikke gjennomført medlemsmøter i 2020. Men nå som nesten alle er fullvaksinert, satser vi på at den årlige tradisjonen vil kunne gjenopptas!

Foruten andre medlemmer i regionen vil du også kunne treffe NFFOs styreleder Aage Borchgrevink (bildet) som skal ut på medlemsturné. Mer informasjon følger på hjemmeside og i invitasjoner.

Hold av følgende datoer:
Trondheim: 27. oktober
Lillehammer: 3. november
Oslo: 4. november
Tromsø: 10. november
Bodø: 11. november
Tønsberg: 15. november
Kristiansand: 16. november
Bergen: 17. november
Stavanger: 26. november

Med forbehold om endringer på grunn av pandemien. Varsel om påmelding blir sendt ut i løpet av oktober.

STATENS KUNSTNERSTIPEND
Kulturrådet

Søk Statens kunstnerstipend!

Søk et arbeidsstipend for å skrive eller oversette ny sakprosa fra Kulturrådet. Våre medlemmer kan søke på fem ulike kategorier: Arbeidsstipend, Arbeidsstipend for yngre/nyetablerte kunstnere, Diverse-stipend, Stipend for etablerte kunstnere og Stipend for seniorkunstnere. NFFO oppfordrer så mange som mulig til å søke disse stipendene!

For mer informasjon om søknadsprosessen, se Kulturrådets nettsider.

Årets søknadsfrist er 15. oktober kl. 13.00.

Finn oversetterskatter

Visste du at oversetteren av Antony Beevors storselgende krigsbøker var sønn av den legendariske kabaretartisten Lalla Carlsen? Eller at oversetteren av Voltaires filosofiske fortelling *Candide* til norsk, var sønnesønn av den berømte franske maleren Paul Gauguin?

Dette og mye mer kan du lese om i nettleksikonet Norsk Oversetterleksikon (oversetterleksikon.no), som driftes av Norsk Oversetterforening, i samarbeid med NFFO. Artiklene behandler både oversetternes liv og går nærmere inn på enkelte av de bøkene de oversatte. Anbefales for alle som er interessert i språk og litteratur!

Norsk Oversetterleksikon

NFFO på Arendalsuka

I august var det store politiker- og organisasjonstreffet i Arendal. Under årets arrangement deltok også NFFO for første gang, med to arrangementer.

I det første spurte vi: Hvilket parti bør du stemme på i høst om du er opptatt av språk og litteratur? Tage Pettersen fra Høyre, Anette Trettebergstuen fra Arbeiderpartiet og Åslaug Sem-Jacobsen fra Senterpartiet debatterte lesepolitikk, med Håkon Haugsbø som debattleder. Arrangementet var et samarbeid med 14 andre språk- og litteraturorganisasjoner.

Under det andre møtet spurte vi om framtiden for norsk fagspråk i akademia.

Fair use?

I Bulletin nr 2. i 2019 skrev vi om kampen mot en ny åndsverklov i Sør-Afrika. Parlamentet ville vedta en lov som inneholdt en bestemmelse om fair use som ville gi anledning til gratis kopiering av bøker og tidsskrifter på landets universiteter. Parlamentet vedtok loven, men den ble stoppet av landets president Cyril Ramaphosa. Loven ble sendt tilbake til parlamentet, som i disse dager behandler den på nytt.

Nå har våre kolleger i Canada mottatt en høyesterettsdom som slår fast at fair use er lovlig i Canada. Det har vært en stor strid om loven som gir anledning til gratis kopiering på universitetene, og etter mange år ble saken prøvd for høyesterett. Generalsekretær John Degen i The Writers' Union of Canada uttalte: *«The Supreme Court might have applied a very badly needed bandage here. Of course carefully worded legislation is ultimately up to Parliament, and we will continue to work with lawmakers on that.»*

Vellykket tegneserieutstilling

19. august åpnet utstillingen SAKLIG! Norges beste tegneserier på Serieteket på Grünerløkka i Oslo.

Den presenterer for første gang i samlet flokk landets fremste serieskapere av tegnet sakprosa – en utstilling som nå skal vises over hele Norge. De som er representert i utstillingen, er Steffen Kverneland, Lars Fiske, Marta Breen og Jenny Jordahl, John S. Jamtli, Lene Ask, Ida Larmo og Kristian Krohg-Sørensen.

Utstillingen skal vises i biblioteker og litteraturhus over hele landet i månedene som kommer: Trondheim, Stavanger, Kristiansand, Borre, Flatanger, Tromsø, Gjøvik, Melhus, Enebakk, Tydal, Sarpsborg, Bekkestua er noen av stedene som får utstillingene på besøk.

Utstillingen er finansiert av NFFO og er et samarbeid med Serieteket, Strand forlag, No Comprendo Press, Cappelen Damm og Egmont.

– Det har vært stor interesse fra bibliotekene, og det kommer stadig nye til. Jeg tror mange, mange kommer til å oppdage nye sakprosabøker og serieskapere, ja kanskje et helt nytt medium, gjennom dette, sier Hans Ivar Stordal, utstillingsansvarlig og redaktør i Strand forlag og prosjektansvarlig for utstillingen.

– I forlengelsen av utstillingen arrangerer vi også en workshop for sakprosaforfattere, illustratører og serieskapere, med Jenny Jordahl, Marta Breen og John S. Jamtli. På den måten håper vi at SAKLIG! også vil resultere i nye og spennende sakprosategneserier i årene som kommer.

Illustrasjon: Magnus Nyquist

Søknadsrush til forfatterskolen

Hele 95 søkere meldte seg til NFFOs nye forfatterskole. – Fantastisk med så mange søkere, sier skrivelærer Bjørn Arild Ersland.

Sverre Gunnar Haga Oda Hveem

Invitasjonen lød som følger: Vil du lære å skrive sakprosa for barn og unge?

Ja! lød det unisont fra 95 stykker. Nå har elleve fått plass og begynner med første workshop i oktober. Gjennom et helt skoleår skal det jobbes med sakprosa for barn og unge. Sjangeren skal utforskes på en måte som åpner for undring og fag både hos forfatter og leser. Hovedlærer er Bjørn Arild Ersland, og med seg som skrivelærer har han Ingvild H. Rishøi.

Stort potensial

– Det er jo fantastisk med så mange søkere, sier Bjørn Arild Ersland.

– Og spesielt at kvaliteten på søkerne var så høy. Vi måtte si nei til mange som burde fått en plass, og det er jo ikke greit, tenker jeg. Dette er en sjanger som ikke har råd til å skusle bort gode talenter. Men vi håper at de som ikke fikk plass, søker på nytt hvis vi klarer å arrangere skolen på nytt igjen neste år. Søkermassen forteller at sjangeren har et stort potensial, og jeg vet at det vil skje mye spennende i barnesakprosaen de neste årene.

Her er de elleve som har fått plass:

- Anja Hauger Ratikainen
- Cathrine Louise Finstad
- Eirin Holberg
- Elisabeth Moseng
- Guri Fjeldberg
- Helene Lo Cascio Sætre
- Janne Aasebø Johnsen
- Line Halsnes
- Ragnhild Holmås
- Synne Ulltang
- Synnøve Veinan Hellerud

I høst starter NFFO opp forfatterskole for sakprosa for barn og ungdom. Hovedlærer er Bjørn Arild Ersland. Med seg som skrivelærer har han Ingvild H. Risøy.

Får en leser

Søkerne var både etablerte forfattere og illustratører og noen helt ferske, forteller Ersland.

– Det gjør at vi har en veldig oppgående elevgjeng som jeg tror kommer til å lære mye av hverandre. Dette er en skole uten pensum. Skrivingen vil stå i sentrum sammen med samtalene rundt det å skrive i denne sjangeren.

– Nå i høst skal elevene bli kjent med hverandre, og de skal få en innføring i hvordan du angriper et tema med et perspektiv og et fortellerståsted som kan engasjere barn. Fortellerstemmen vil være viktig. Det er meg og Ingvild som har forelesningene i høst, i tillegg får vi besøk av forlag, og til våren fortsetter vi med eksterne forelesere.

– Men, sier Ersland:

– Det aller viktigste i denne skolen er at elevene skal få en leser i meg og Ingvild. Vi vil være tett på prosjektene og delta i arbeidet med de ulike prosjektene.

Aldri utlært

Janne Aasebø Johnsen fra Lillehammer er en av de som har fått plass på forfatterskolen.

– Jeg søkte fordi jeg ønsker å lære mer, samtidig som jeg tenkte det ville være en fantastisk mulighet til å kunne få tilbakemelding, reflektere rundt og kanskje skrive forskjellige utkast til det prosjektet jeg nå ønsker å jobbe med. Det kan være ganske ensomt å være forfatter, og det å kunne ha dyktige lærere som kan gi tilbakemelding, er rett og slett en gave. Hun er en allerede en etablert forfatter, men som hun sier:

– Jeg deltok på mitt første skrivekurs i 1999, og jeg har deltatt på skrivekurs, årskurs og videreutdanning nesten hvert år siden. Det er fordi jeg aldri blir utlært, det er alltid noe nytt å utforske, finne ut av og prøve ut. I tillegg gir utdanning og kurs meg muligheten til å konsentrere meg om bare skrivingen, så jeg er veldig takknemlig for denne muligheten.

– Siden den første boka jeg fikk gitt ut i 2004, har jeg i veldig mange av mine bøker beveget meg i landskapet mellom fag- og skjønnlitteratur. Jeg har gitt ut nærmere 60 bøker, men 41 av dem havner i mellomrommet mellom NBU og NFFO, de er på en måte verken fag- eller skjønnlitteratur. De er gitt ut på Fagbokforlaget, regnes som lærebøker, men de er skrevet med sterkt innslag av skjønnlitteratur.

Ps! Lurer du på hvorfor alle elevene ved forfatterskolen er kvinner? Det gjenspeiler søkerbunken; 95 prosent av alle søknadene kom fra kvinner.

– Det er ekstremt utfordrende å få alt innholdet i digitale læremidler til å virke sammen, konstaterer redaksjonssjef Arne Fredrik Nilsen i Aschehoug Undervisning. Kollega Jannicke Ekenes Asp er ikke lenger bare utviklingsredaktør, hun er også produkteier. Læreverket Fabel er en del av eiendommen hennes i Aschehoug.

Nå likner forleggerne på serieskaperne

Maskineriet bak et moderne læremiddel kan minne om det som kreves for å skape en stor dramaserie. Bare spør Jannicke Ekenes Asp.

Lars Aarønæs

Ilja C. Hendel

Den 48 år gamle utviklingsredaktøren i Aschehoug Undervisning liker sammenlikningen. Både filmproduksjonsselskaper og forlag skal håndtere en drøss forfattere og et stort antall spesialiserte medarbeidere. I sesong etter sesong skal de levere et innhold som engasjerer, og som underveis får publikum til å bli sugne på mer. Rulleteksten med navnet på alle bidragsyterne vil i begge tilfeller være lang.

Likevel er det to tydelige forskjeller: Mens seriene stort sett skal underholde, og eventuelt avslutte med å fortelle hvem morderen er, må forlagene sikre at publikum faktisk lærer en hel del av innholdet de får servert. Det er tross alt den oppvoksende slekt vi snakker om.

Den andre skilnaden er at forlagenes produkter er langt mer mangfoldige og foranderlige. En ferdig serie er nettopp det: ferdig. Å drive moderne læremiddelproduksjon er en vedvarende prosess, der produsenten også må finne seg i å

være på skolebenken. Innhold skal suppleres. Nye grep må testes. Aktuelle hendelser i verden skal tas inn i læremiddelet.

Supplement ble hovedsak

Norsklektor Jannicke har arbeidet i ulike forlag de siste 15 årene.

– Forlagene er i en helt annen verden enn de var. De digitale løsningene var å regne som små, enkle tilleggsressurser da jeg begynte. Så ble de viktigere og viktigere. Revolusjonen er skjedd de siste årene. Nå tilbyr vi heldekkende, fullverdige digitale læremidler, forteller hun.

Hvordan skapes og styres et moderne norsk læreverk? Hvem er det som lager alt sammen?

Vi tar tak i et av de store, nye læreverkene. Aschehougs viktigste læremiddel i norskfaget heter Fabel. Det dekker alle trinn i hele grunnskolen. Arbeidet med verket har ikke vært en enmannsjobb: Tre forfattergrupper og opptil fire redaktører har de siste fem årene arbeidet med dette på fulltid. I tillegg kommer bidragene fra svært mange andre i forlaget.

Fabel er interaktive tekster på skjerm, videoer og animasjoner. Det kan være spill. Det er papirbok og digitalbok, nettsteder, oppgavesamlinger og veiledninger. Aschehoug tilbyr Fabel-webinarer for lærerne. Her er et detektivbyrå for de minste elevene, som lærer dem lure leseknep. På nettstedet aunivers.no samler forlaget store mengder informasjon om hele skolesatsingen sin, som enhver kan gå inn og studere.

Produkteieren

Jannicke Ekenes Asp er det som i den nye læremiddelverdenen heter produkteier.

–Det jeg «eier», er forlagets digitale læremidler for femte til sjuende trinn, inkludert Fabel, forteller hun.

Rollen hennes er med andre ord gjenkjennelig. Det kreves bare at hun holder styr på mange flere elementer – og personer – enn en tradisjonell lærebokredaktør måtte.

– Digitale læremidler krever en helt annen funksjonalitet. Bidragsyterne i dag kan være animatører, designere, videomakere og programmerere, forteller hun.

– Forhåpentlig uten at forfatteren glemmes?

– Forfatteren er like viktig som før og helt sentral for å skape den gode kvaliteten i læremidlene. Det er viktig å huske på at de digitale læremidlene også består av mye fagtekst, som må være god. Hos oss bruker vi helst flertall: forfattere. Vi må ha grupper som samarbeider tett og strukturert om selve innholdet. Vi setter gjerne sammen mennesker med ulik type kompetanse. Typisk kan det være læremiddelforfattere som selv jobber i skolen, sammen med dem som er tilknyttet høyskole- og universitetsmiljøer. Så samler vi dem, gjerne digitalt. I møtene og diskusjonene oppstår prosesser som er helt definerende for kvaliteten på det ferdige læremiddelet.

Aldri ferdig

Skjønt: Når er et digitalt læremiddel ferdig? Det er kanskje lettere å snakke om når ideene om slike verk først oppsto. Arne Fredrik Nilsen (55) er redaksjonssjef i Aschehoug Undervisning. Han husker tilbake til 2000, da Trond Giske i egenskap av utdanningsminister ønsket at det skulle utvikles heldigitale læreverk i samfunnsfag for videregående skole. Forlaget kastet seg over oppgaven. Geografutdannede Nilsen var sterkt involvert, men prosjektet viste seg å være altfor ambisiøst.

– Vi hadde et sinnssykt intensivt år med utvikling. Men vi var nok forut for vår tid. Det var ikke

bare å selge et innhold som krevde en enorm omstilling blant lærerne for å få innpass. Vi satset mye på å inspirere elever og lærere til å finne svarene selv, på motivasjonen deres til å sette i gang egne tanker. Det var nok bra tenkt, men det ble for lite struktur på faget. En lærer som ikke fikk en anbefalt rekkefølge og tilnærming, måtte jobbe tre ganger så hardt for å få løsningen til å passe inn i undervisningen sin. Vi har lært av dette: Et digitalt læremiddel skal ikke være slik at brukerne knekker nakken i arbeidet med å finne ut av det.

Nilsen tror problemet egentlig er enda større nå:

– Utfordringen for lærerne er at tilfanget av godt, mindre godt og helt usannsynlig dårlig materiale er blitt helt ubegrenset. Lærerens oppgave er å sette sammen lærestoffet elevene skal bruke, og

få det til å fungere i klasserommet. Måten vi kan møte dem på, er å lage verk som gir helhet, progresjon og er godt forvaltet. Det er ekstremt utfordrende å få innholdet til å virke sammen og med en pedagogisk tanke bak. Vi vil også at lærestoffet skal kunne brukes tverrfaglig, slik intensjonen i fagfornyelsen er. For å få til det må vi hele tiden være tett på skolen og brukerne. Vi må ha kunnskap om hvordan læremidlene faktisk virker. Vi må se helheten. Alle medarbeiderne våre er viktige i så måte. Redaktørene er den gruppa som tradisjonelt har hatt det aller største ansvaret i arbeidet med læreplanreformer. De må jobbe hurtig, holde oversikt og hele tiden tilpasse seg nye rammer. Med fagfornyelsen og digitaliseringen er vi i en helt annen grad enn før avhengige av at redaktørene og de andre profesjonene på huset jobber sammen i tverrfaglige team.

Enn forfatterne?

Arne Fredrik Nilsen forteller at Fabel har hatt 15 forfattere, mens langt flere har vært involvert i å skape verkene. Hvor viktige er da forfatterne i dette nye landskapet – og hvordan samarbeider forlaget best med dem?

– Kjernen i Fabel er forfattergruppa. De er like viktige som før, svarer Nilsen.

– Også i en ny, mer digital virkelighet må vi levere fagstoff av høy kvalitet, og til det trenger vi selvsagt gode forfattere. Da sier det seg selv at vi er svært opptatt av å finne gode samarbeidsformer med forfatterne våre for å oppdatere og videreutvikle de digitale læremidlene. Det er enda viktigere enn før å ha forfattergrupper som samarbeider godt og har felles eierskap til lærestoffet, slik at arbeidet med oppdatering og videreutvikling ikke er helt avhengig av én enkelt forfatter.

– Hvilke krav fra forfatterne er dere best i stand til å imøtekomme, og hvilke er problemområder?

– Vi har et veldig godt og tillitsbasert forhold. Vi har ikke opplevd forfatterne våre som spesielt «kravstore». Det mest utfordrende er kanskje å finne gode løsninger på hvordan de digitale læremidlene stadig skal videreutvikles og oppdateres, samtidig som det er behov for å jobbe mer tverrfaglig. Forfatterne er først og fremst spesialister på sitt fag. Vi kan ikke forutsette at de skal kunne stille opp og oppdatere lærestoffet hver gang vi mener det er nødvendig. Samtidig kan det være vanskelig for en forfatter å akseptere at lærestoffet de har skrevet, blir satt sammen på nye måter og videreutviklet av andre. I en slik situasjon er det spesielt viktig å ha god dialog, både forfatterne imellom og mellom forfattere og forlag.

– Hvilke forutsetninger har endret seg mest mellom forlag og opphavsmenn?

– Den største endringen er kanskje at det gode og kvalitetssikrede faginnholdet ikke lenger kan stå mer eller mindre på egne bein slik som i en bok. Det blir uløselig knyttet sammen med den digitale plattformen det blir presentert på. I det nye landskapet blir forlagene mer å betrakte som en leverandør av tjenester enn som en produsent av ferdig innhold. Det betyr ikke at innholdet blir mindre viktig, men at den enkelte forfatters faglige bidrag blir en relativt sett mindre del av en mye større helhet, en helhet som inkluderer en helt sentral teknisk tjenesteutvikling. Det utfordrer selvsagt etablerte samarbeidsformer mellom forlag og forfattere, avslutter Arne Fredrik Nilsen.

Her er tre nye forlagsjobber

Lars Aarønæs
Einar Aslaksen og Aschehoug

Designeren

Erik Joramo (33)

Jeg utvikler grafiske konsepter for forlagets digitale læringsplattform, Aschehoug Univers – Aunivers. Vi designere jobber i team med redaksjonene for ulike skoletrinn. Sammen skal vi presentere faginnholdet digitalt på best mulig måte. Nå om dagen jobber vi med en storlansering av praktisk-estetiske fag i Aunivers. Vi har masse godt lærestoff i kroppsøving, mat og helse, musikk og kunst og håndverk som nå skal lanseres digitalt. Jeg lager grafisk innhold og designer brukeropplevelsen til de lærerne og elevene som skal ta det i bruk.

Den største utfordringen i arbeidet mitt er å tilpasse analogt innhold til en digital plattform, slik at det framstår på best mulig måte og i tråd med forfatternes ønsker. Og det beste med jobben er at jeg får være med på å berike skolehverdagen til så mange elever og lærere ved å utvikle masse spennende og lærerikt innhold.

Utvikleren

Markus Igeland (30)

Jeg utvikler digitale læremidler på Aschehoug Univers. Jeg skriver kode for å få PC-er, telefoner og nettbrett til å gjøre akkurat det vi vil at de skal gjøre. Jeg legger for eksempel til knapper som skal åpne nytt innhold eller nye funksjoner ved læremidlene våre – som en bildekarusell, en e-bokleser eller et planleggingsverktøy. I sommer har vi utviklet et verktøy som lar lærere planlegge sin og elevenes skolehverdag. Akkurat nå er vi helt i innspurten. Helt konkret har jeg akkurat rettet opp i litt tekst som var skrevet feil, og sørget for at bilder kommer med når en lærer deler noe med en elev.

Jeg kom til forlaget som konsulent. For et år siden fikk jeg tilbud om å bytte til denne jobben. Jeg takket ja med det samme. Det er en glede å få hjelpe andre. Data og internett er komplisert, og det er mye av det som er dårlig. Så jeg er veldig glad når jeg kan gjøre det litt bedre for noen.

Analytikeren

Alizamin Jafarli (32)

Tittelen min er «Analytics Engineer». Jeg samler data fra alle de ulike systemene forlaget bruker, og lager analyser av det, for eksempel fra sosiale medier eller fra hvordan elever og lærere bruker innholdet vårt på Aschehoug Univers. Jeg fant stillingsannonsen på Finn. Den var fengslende. Jeg har alltid villet jobbe med utdanning og læringsanalyse ut fra et programmeringsperspektiv. Jeg tok sjansen, og etter en lang prosess med intervjuer fikk jeg jobben!

Nå holder jeg på med å bygge en datainfrastruktur for forlaget og lager adhocanalyser for å støtte salgsprosessene. Jeg er en av ganske få mennesker som jobber på tvers av alle avdelingene i hele konsernet. For en person med varierende interesser som meg er det en drømmejobb! Her skal det gjøres utrolig mange tekniske integrasjoner. Det er jo ikke overraskende i en bedrift med 150 års historie.

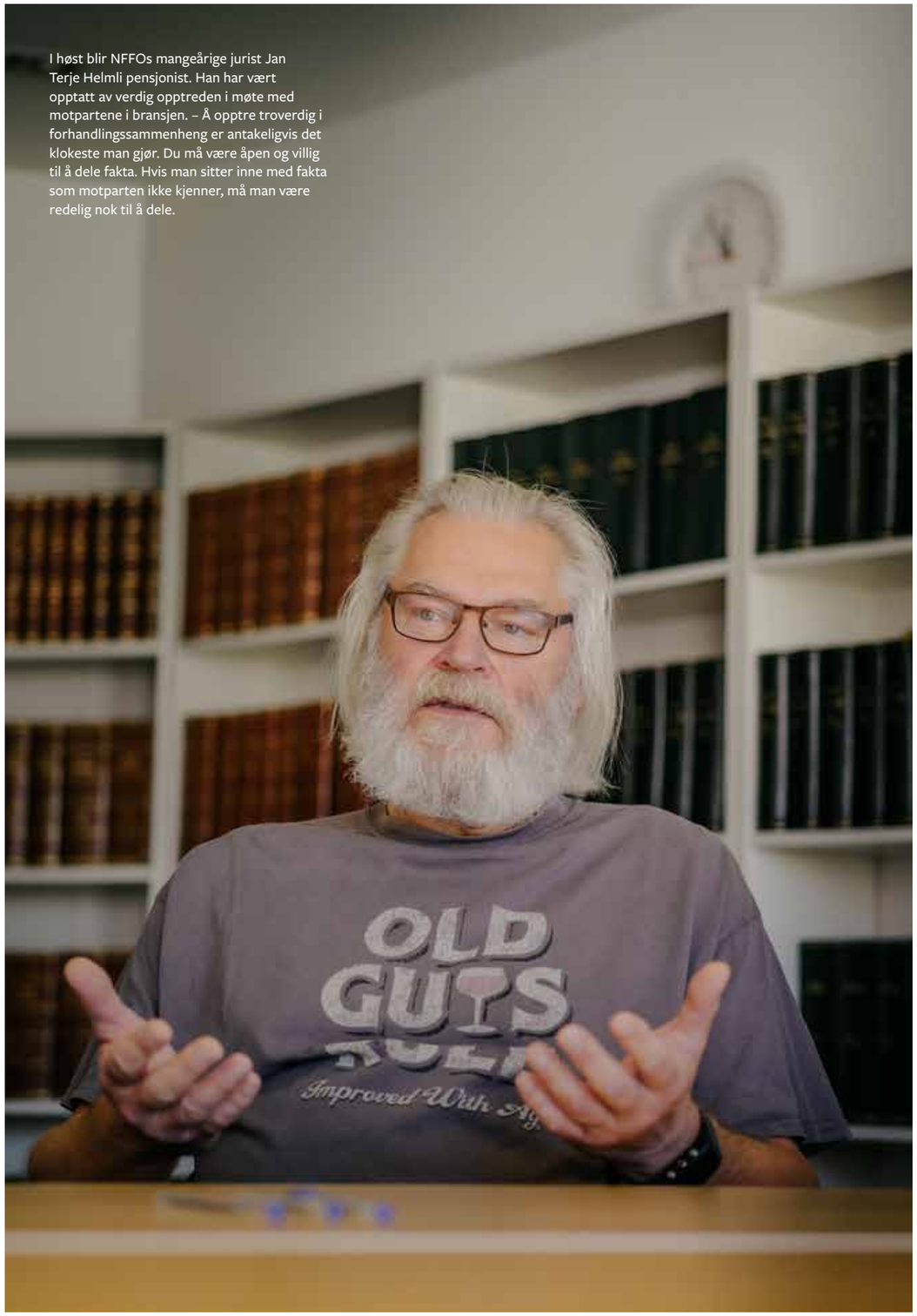

I høst blir NFFOs mangeårige jurist Jan Terje Helmli pensjonist. Han har vært opptatt av verdig opptreden i møte med motpartene i bransjen. – Å opptre troverdig i forhandlingssammenheng er antakeligvis det klokeste man gjør. Du må være åpen og villig til å dele fakta. Hvis man sitter inne med fakta som motparten ikke kjenner, må man være redelig nok til å dele.

Siste normalkontrakts-dans med Jan Terje

I 24 år har Jan Terje Helmli vært NFFOs juridiske rådgiver. Snart er det slutt.

Sverre Gunnar Haga

Ilja C. Hendel

Da Jan Terje Helmli ble ansatt i daværende NFF, var internett fortsatt bare en klubb for spesielt interesserte, Norge var gode i fotball, og alle så rart på deg om du sa «lineær TV». Siden har mange paragrafer rent i opphavsrettsbekken. Når Helmli denne høsten pakker kontoret og begir seg ut i de langt roligere pensjonistårene, er det vel vitende om at mange slag er vunnet, noen er tapt, og at etterfølgerne får nok å holde på med.

Utfordringene fra de nye utnyttelsesmulighetene

Dårlige kontrakter, manglende kontrakter, digitale publiseringsløsninger med uklare avtaler, skral innkjøpsordning. Vi skal ikke svartmale helt, men det er nå en gang slik at en juridisk rådgiver i en opphaverorganisasjon kommer nærmere bransjens nattsider enn de fleste av oss.

– Vilkårene som vi anbefaler brukt, og som er normalkontraktsverket, er så bra som vi har klart å oppnå ved forhandlinger. Men hadde jeg fått skrive de kontraktene alene, ville det vært mye bedre betingelser for forfatterne og oversetterne, sier Helmli og smiler sitt store Helmli-smil.

Men det kreves som kjent to for en tango.

– Dette handler om interesseavveininger, der vi ender opp med et anbefalt avtaleverk som utgivere og opphavere forvalter i fellesskap – som vi mener til enhver tid er den beste interesseavveining som er mulig å få til.

– Står det bra eller dårlig til med arbeidsvilkårene for norske forfattere og oversettere?

– Det er såpass mange som har vilkår i samsvar med normalkontraktsstandardene, at vi får si det er mye bra. Men vi mener jo at vilkårene skulle vært bedre. Og det er gjerne de som føler usikkerhet og misnøye, som kontakter NFFOs juridiske rådgivere. De som er fornøyde, hører vi ikke mye fra.

– Hvor er det størst usikkerhet og misnøye?

– Der det er mangel på normalkontraktsvilkår for nyere utgivelsesformer.

– Altså digitale utgivelser?

– For eksempel. Hvor det ikke finnes standardvilkår, og folk får et tilbud der det er vanskelig å få begrep om hva det innebærer, sammenliknet med egne, tidligere erfaringer. Og hvor vilkårene slik vi ser det, framstår dårlige. Jeg er en varm forsvarer av normalkontraktsverk. Det etablerer ordnede og trygge forhold, med akseptabel balanse mellom opphaver- og utgiverinteresse.

Innkjøpsordningen

– Du har vært med som juridisk rådgiver siden 1997. Hva har skjedd på disse årene?

– Det er større gråsoner i dag enn i 1997. Mer av det som skjedde av forfatter- og oversettervirksomhet, fantes det normalkontraktsvilkår for den gangen. Men det var ikke alt som var godt regulert i 1997, heller. Vi har for eksempel vært uten billigbokavtale i alle år.

Forleggerne har en gjenganger når de avviser NFFOs krav om vilkår på høyde med skjønnlitterære utgivelser, forteller Helmli.

– Hovedgrunnen de påberoper, er ulikhetene i Kulturrådets innkjøpsordninger. Innkjøpsandelen er for liten, og det er svakere økonomi uten innkjøp. Det har skjedd mye i innkjøpsordningene i min tid. Innkjøpsordningen for sakprosa for barn og unge har gått fra å være en

prøveordning til å bli permanent. Vi fikk på plass en innkjøpsordning for den allmenne sakprosa og for oversatt sakprosa. Det har vært langvarig arbeid som har gitt resultater.

– Men det som burde være den største potten, allmenn sakprosa, er altså for liten.

– Nå sier den ene politikeren etter den andre at innkjøpsordningen skal styrkes kraftig. Da blir det vel ordnings med likestilte kontrakter for skjønnlitteratur og faglitteratur og ingen flere brukbare unnskyldninger fra forleggersiden?
Juristen er ikke så sikker på det.

– Nja. Da vil forleggerne kanskje lete etter andre argumenter? At det uansett er forskjell på selektiv og tilnærmet automatisk innkjøp, eller at redaksjonene må legge mye mer arbeid i en sakprosautgivelse, med faktasjekk og mye utenomarbeid som ikke må gjøres med en skjønnlitterær bok. Den har vi hørt allerede, men den kjøper jeg ikke som generelt gyldig. En fagbokforfatter har gjerne større kompetanse på feltet det skrives om, enn redaktøren.

Troverdig og ærlig

Forleggerne er de som oftest sitter på den andre siden av forhandlingsbordene, og Helmli har vært opptatt av et godt samarbeidsklima.

– Å opptre troverdig i forhandlingssammenheng er antakeligvis det klokeste man gjør. Du må være åpen og villig til å dele fakta. Hvis man sitter inne med fakta som motparten ikke kjenner, må man være redelig nok til å dele.

– Jeg husker en gang under oversetterforhandlinger om lydbokavtale – vi hadde bare fått tilbud om knapper og glansbilder og var misfornøyde. «Men hva er det dere ønsker, da?» sa de. Vi sa vi ville høre om økonomien i lydbokutgivelsene før vi formulerte et krav. Da sa en av motpartens forhandlere: «Hvis dere ikke vet noe, da kan vi fortelle dere hva som helst, da!» Da har du misforstått, altså. Hvis du vet noe jeg ikke vet og som er relevant for samtalene om hvordan løsningen bør bli, må du dele din faktakunnskap med meg. Du må framstå som redelig og åpen. Man kan godt ha sterke interessemotsetninger knyttet til hva slags løsninger man skal ha. Men man bør ikke være uenige om man befinner seg i Afrika eller på Nordpolen.

– Foreningene har et felles forvaltningsansvar. Ved å opptre ordentlig og tenke langsiktig skaper forvaltningen orden og trygghet. Du må ikke framstå som en som for enhver pris må vinne alle små og store saker, eller som manipulerer enkeltmotparter. Vi må gå for de gode, varige løsningene.

Seier og tap

– Hva er de største seirene du har opplevd i dine 24 år?
– Jeg vil nevne tre: Den første var da en av våre oversettere fikk medhold i Høyesterett etter å ha tapt saken både i byretten og lagmannsretten. Det var en god illustrasjon av hvilken verdi det kan ha for enkeltindivider å stå tilsluttet et fellesskap.

– Den andre jeg vil nevne, er Oversetteraksjonen i 2006, presset fram av mange års resultatløse

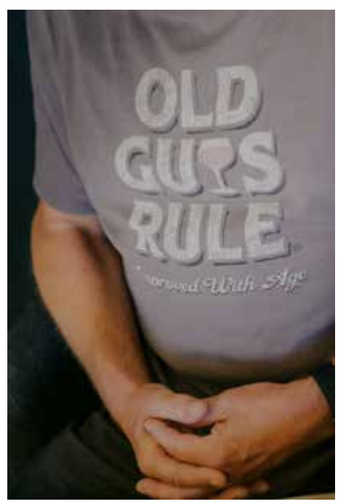

forhandlinger med Forleggerforeningen. Aksjonen gikk ut på at oversetterne ble pålagt å levere ferdige oversettelser digitalt til aksjonskomiteen, som besto av fire stykker fra Norsk Oversetterforening og fire fra NFF. Vi skrev ut manusene på papir og leverte dem til forlagene i tråd med den normalkontrakten vi prøvde å reforhandle – som maskinskrevne manus i trykkferdig stand. Etter noen måneder hvor oversetterne viste sterk vilje og evne til solidarisk fellesskap, ble forhandlingene gjenopptatt, og ny normalkontrakt kom på plass.

– Den tredje jeg vil trekke fram, er fjorårets voldgiftsavgjørelse i Kopinorsystemet om fordelingen av vederlag for Bokhylla.no, Nasjonalbibliotekets digitale presentasjon av den litterære kulturarven. Forrige gang Kopinors voldgiftsrett behandlet en sak, var for 28 år siden. Det var svært tilfredsstillende at en enstemmig voldgiftsrett nå ga oss fullt gjennomslag for hvordan vederlaget skal deles mellom utgivere og opphavere.

– Hva er den verste enkeltstående historien fra dine 24 år?
Tja, det var i alle fall en stor nedtur at vi ikke fikk rettsvesenets tillatelse til å føre et gruppesøksmål i kjølvannet av konkursen til Orion forlag. Den juridiske problemstillingen var: Kan den som har overtatt et konkursbos beholdning av bøker, bare selge disse videre uten å måtte betale royalty til forfatteren for den nye omsetningen som finner sted? Både tingretten og lagmannsretten mente at ulikheter i royaltysatser og salgstall var til hinder for samlet behandling av denne ene, felles problemstillingen. Ubegripelig!

Menneskerett

– Hvordan ser det egentlig ut for opphavsretten i det store bildet? Den har vært under press fra mange ulike hold.
– Det må svares på todelt. I det store bildet har vi i Europa fortsatt et

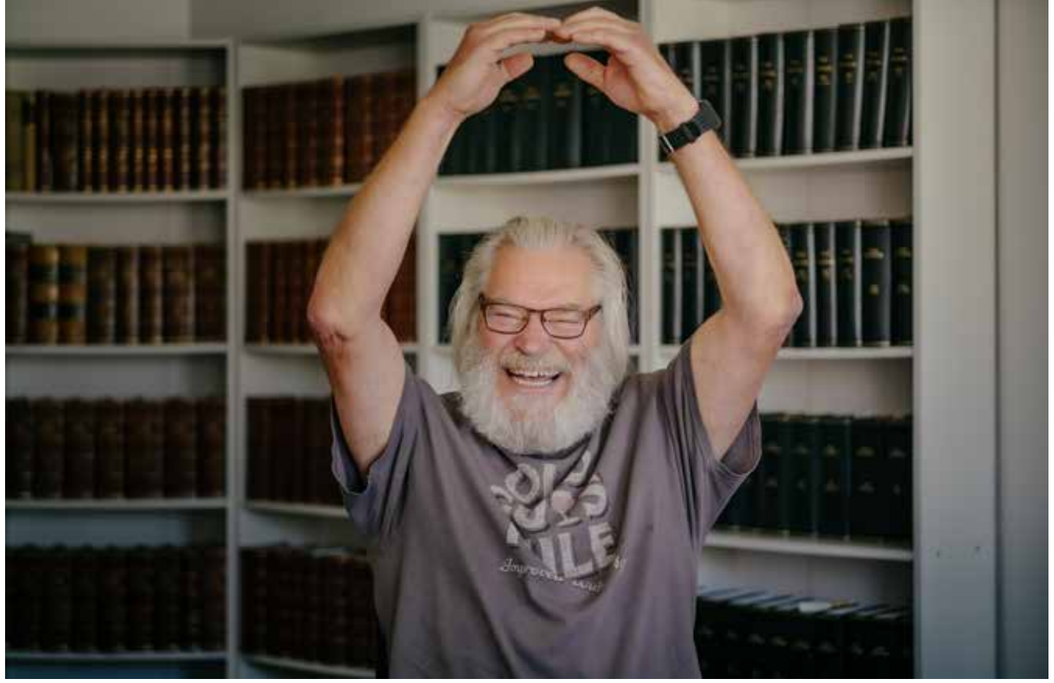

– Verden er blitt mer variert på vårt felt. Det er blitt et komplekst felt, flere former å utnytte åndsverk på enn da jeg begynte. Men ledestjernen forblir den samme. Opphaverne må få sin fair share i den pengestrømmen folk er villige til å bruke på kunnskap, kultur og underholdning.

relativt godt vern for opphavere. Det rettslige vernet er heller ikke blitt særlig dårligere, rent prinsipielt. Men det er nokså synlig at det er en del motparter som utnytter sin posisjon til å gi opphavere dårligere vilkår.

– Hva mener du med det?
– Den store styggingen er økende krav om at overdragelse av opphavsrett skal være ubegrenset. At man overdrar rettighetene for evigheten og universet ved en total *buy out*, også betegnet som «støvsugerklausul». Andre kan da utnytte ditt verk nokså fritt, uten at du får andel i framtidige inntektsstrømmer.

– Dette er noe man må stå opp imot. Et grunnleggende prinsipp: Den som skaper et åndsverk av allmenn interesse, skal også være med og høste fruktene. Dette har støtte i menneskerettighetene.

– Flere av våre forfattermedlemmer som står midt i fagfornyelsen, er også bekymret over dette – der noen av dem presenteres for avtaler der opphavsretten til arbeidet overdras til forlaget.
– Hmmm, ja. Vi håper at det snart kan trekkes en god linje i interesseavveiningen mellom forlag og forfattere og oversettere. Per nå mener vel begge sider at vi har altfor skrinne erfaringer. Forfatterne klarer å holde motet oppe, men håpet er kanskje litt skjørt. Jeg opplever det som at vi er innstilt på å få til gode interesseavveininger når tiden er inne for det. Men flere medlemmer er ikke så tålmodige, og vi er enig med dem i at de ikke skal brukes som garantister for forlagenes prøving og feiling. Det er ikke så jævlig hipt å være pioner og få dårlig betalt nå, og når du er blitt så sliten at du ikke får være med lenger, måtte se at det er de nye som er kommet til, som høster fruktene av hva du har ofret.

Valgte kollektivet

– Det er kanskje ikke blitt enklere å bli forfatter eller oversetter i løpet av de årene du har vært juridisk rådgiver?
– Nei. Verden er blitt mer variert på vårt felt. Det er blitt et komplekst felt, flere former å utnytte åndsverk på enn da jeg begynte. Men ledestjernen forblir den samme. Opphaverne må få sin fair share i den pengestrømmen folk er villige til å bruke på kunnskap, kultur og underholdning.

Og til sist et hjertesukk fra jurist Helmli.

– Etterspørselen etter juridiske tjenester har vært større enn jeg har klart å dekke. Jeg har ofte funnet det riktig å prioritere de kollektive oppgavene, som kan bli til nytte for de mange. Men jeg har følt avmakt ved utfordringene ved å skulle tjene både fellesskapet og enkeltindividene. Derfor er det godt å se at foreningen nå satser på to jurister i arbeid i stedet for én. De juridiske tjenestene i NFFO vil bli bedre enn noen gang.

– Jeg vil også benytte anledningen til å takke to eksterne advokater som NFFO og jeg har hatt et nært og godt samarbeid med gjennom disse 24 årene: Eirik Djønne og Hans Marius Graasvold.

– Vi bruker oss selv mye i møtet med lånerne, og det hjelper selvfølgelig å ha lest bøkene selv for å kunne gi en låner veiledning inn i samlingen. Det gjelder å snakke med dem som kommer og lurer på ting, finne ut hva de liker, sier Sissel Fjeldet, innkjøpsansvarlig for sakprosa ved Lillehammer bibliotek.

Kunsten å låne ut sakprosa

Når Sissel Fjeldet ser for seg drømmebiblioteket, er det et med enda mer formidling av sakprosa.

Hilde Østby Alf Bergin

På Lillehammer bibliotek er Sissel Fjeldet innkjøpsansvarlig både for sakprosa og skjønnlitteratur for voksne. Det betyr at hun må ha god oversikt over det som kommer ut, og kjøper inn det hun mener samlingen trenger. Samtidig må hun stadig kassere for å få plass til nye titler. På den måten er samlingen hele tiden i bevegelse, trimmes og stelles og holdes levende.

– Vi bruker lister fra biblioteksentralen med nye titler som sendes ut hver uke, og går grundig gjennom dem. I tillegg kommer det ønsker fra lånere, anbefalinger fra kolleger, og vi ser etter forfattere med lokal tilknytning.

Kassering som formidlingstiltak

– Men stopp en hal: Nevnte du kassering? Hvorfor er det en del av formidlingen?

– Det er lett å tenke at vi burde beholde alt, men biblioteklokalet vokser dessverre ikke. Kjøper man for eksempel inn 2000 bøker, må nødvendigvis tilsvarende ut av hyllene. Kassering er basert på ulike prinsipper og kriterier. Litt forenklet kan man dele arbeidet opp i tre: utdatert litteratur, som forskning som er gått ut på dato, eller bøkene er slitt og ødelagt, samt også ekstraeksemplarer av populære titler som det ikke er venteliste på lenger, og selvfølgelig lite utlånt materiale, sier Fjeldet.

Den første kategorien er den enkleste, mens de andre kategoriene tas fortløpende. Biblioteket kjøper inn igjen viktige titler når det trengs, og bruker også antikvariat når titlene ikke lenger er i ordinært salg. Det vanskeligste er om en tittel er lite utlånt, for det kan hende biblioteket synes at den likevel bør beholdes.

– Vi vurderer altså hver enkelt tittel før de eventuelt tas ut av samlingen. For sakprosa er det nødvendig at man kjenner samlingen godt, slik at vi kan vurdere hvilke emner der vi har dekket tilstrekkelig, og tilsvarende hvilke vi bør kjøpe inn mer av. Lokal tilknytning er også et kriterium, de enkelte bibliotekene tar ofte et ekstra ansvar for «sitt område»: dokumentere lokalhistorien. Vi bruker også lokalsamfunnet – befolkningens interesser, ønsker, hva som finnes av viktige kulturinstitusjoner, utdanningsinstitusjoner, nærlingsliv, kulturhistorie, natur, særegenheter – som en faktor i vurderingen, sier Fjeldet.

– I begynnelsen var det vanskelig å kassere og vite hva jeg skulle kjøpe, men nå elsker jeg å kassere, for jo mer vi kasserer, jo mer låner vi ut, forklarer Fjeldet.

Ikke papirbaserte ressurser på biblioteket

Det er flere muligheter for å låne ut sakprosa som står ubrukt. Og den aller viktigste ressursen de mangler på bibliotekene, er ikke papirbasert.

– Det jeg kunne ønske meg, var flere ansatte, både bibliotekarer og andre med relevant utdanning. Da kunne vi brukt mye mer tid på å formidle ute i bibliotekrommet, sier Sissel Fjeldet.

Å formidle består nemlig ikke bare av å arrangere panelsamtaler og lage storslåtte litterære arrangementer: På Lillehammer bibliotek har de også dette tilbudet siden de er en del av Litteraturhus Lillehammer. Alle sånne store arrangementer som arrangeres av litteraturhusets ansatte, skaper mer utlån. Men bibliotekarene bruker også andre metoder for å nå ut med sakprosa: De har mange små triks for å få oss til å bli mer interessert i hva de har gjemt i samlingene.

– Vi bruker oss selv mye i møtet med lånerne, og det hjelper selvfølgelig å ha lest bøkene selv for å kunne gi en låner veiledning inn i samlingen. Det gjelder å snakke med dem som kommer og lurer på ting, finne ut hva de liker. Dessverre har vi svært lite tid i arbeidstiden til å lese bøker, og dermed blir de bøkene vi kan formidle til lånerne, basert på det vi rekker å lese. Det preges naturlig nok av hver enkelts interessefelt, selv om vi også leser en god del direkte rettet mot formidlingsarbeidet, forteller Fjeldet.

50 bøker i året

Hennes hemmelige våpen for å få en større oversikt over litteraturen i biblioteket er *Lesersørvis-metoden*

Lesersørvis er basert på det amerikanske «Readers advisory» og benytter seg av sjangerlære og andre kjennetegn på det låneren hevder at hen liker – av typen: Hvis du liker denne bestemte boka, er det veldig sannsynlig at du også liker en annen, beslektet – og dette er satt opp etter bestemte kriterier.

– Det går an å lage ressursbanker som man kan orientere seg etter, og

det bøter på at man ikke får lest alt i samlingen. For det har vi ikke tid til, sier Fjeldet.

Hun har selv som mål å lese 50 bøker i året, som jo bare er en brøkdel av de bøkene hun årlig kjøper inn til biblioket. Men å lese bøker er en viktig del av jobben.

– Hvis man har lest en veldig god sakprosabok og engasjerer seg for den, vil det være lettere å formidle den, selvfølgelig. Det er mange sakprosatitler som hadde vært utlånt om de ikke sto i fagavdelingen. Det er en høyere terskel inn til den avdelingen enn til skjønnlitteraturen. Veldig ofte har jeg som mål å lage små utstillinger med bøker som settes sammen på tvers av skjønn og sak, sier Fjeldet.

Å stille ut nytt og gammelt, skjønnlitteratur og sakprosa etter tema senker terskelen for lånerne og gjør det lettere for dem å finne fram til nye og gamle skatter. Biblioteket er nemlig ikke en bokhandel, men forvalter en bredere kulturarv – bøker kan leve mye lenger i et bibliotek enn i en bokhandel, som i hovedsak bare har årets titler.

– Jeg kunne ønske meg flere lavterskelarrangementer, gjerne også på dagtid, for eksempel sakprosa-forfattere til arrangementer som på bare 15 minutter lærte lånerne noe nytt, jeg tenker meg et «faglitterært kvarter». I tillegg skulle jeg hatt mer tid til å lage flere punkt-utstillinger. Alle sånne små tiltak som senker terskelen og gjør det lettere å gå inn til sakprosaen, det er noe jeg drømmer om. Den norske sakprosaen har jo blitt så utrolig bra og er blitt mer litterær de siste årene. Mange flere ville lest disse bøkene om de visste hvor underholdende de var skrevet, sier Fjeldet.

Hun følger ofte nøye med på nyhetsbildet og aktualitets-programmer: Det er alltid lånere som legger inn bestillinger basert på noe de har sett der, temaer eller hendelser. Lånere går også ofte etter anmeldelser.

– I tillegg prøver vi å ha mer digital formidling, vi anbefaler og trekker fram bøker på nettsidene våre, sier Sissel Fjeldet.

Til sammen blir det mange små kikkhull inn i samlingen, mange dører til sakprosaen for lånere i Lillehammer-traktene.

– Sakprosa om helse og strikking og snekring er brukslitteratur som alltid blir lånt ut, mens andre sakprosabøker, som Siri Helles *Med berre nevane* og Witold Szablowskis *Dansende bjørner*, de må vi snakke ut av hylla og sette fram, lage en kontekst på dem, for mange synes det er vanskelig å finne fram i fag-hyllene. Vi har mye å vinne på det. Kjernen er at vi må bruke oss selv og vår kunnskap og inspirere leserne, sier Sissel Fjeldet.

Returadresse:
NFFO
Uranienborgveien 2
0258 Oslo

KLIMANØYTRAL DISTRIBUSJON Levert av Posten

NORGE P. P. posten

Har du skrevet eller oversatt sakprosa? Bli medlem i NFFO!

Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFFO):

- fremmer bøkene du skriver og oversetter overfor forlag, myndigheter, medier og lesere
- tiltrettelegger for faglig utvikling, samhold og påvirkning
- forhandler om kollektive vederlag, normalkontrakter og andre rammevilkår
- tildeler stipender på vegne av fellesskapet
- tilbyr gratis juridisk rådgivning og andre nyttige medlemsfordeler

NFFO er en interesseorganisasjon for forfattere og oversettere av sakprosa. Vi arbeider for å skaffe gode arbeidsvilkår for deg som er sakprosaskribent.

Les mer på nffo.no

NFFO
NORSK FAGLITTERÆR FORFATTER- OG OVERSETTERFORENING

nffo.no